

JULIUS MÄGISTE

Läänemere- ja volgasoome keelte võrdluste alalt. 1. osa

avec un résumé: Sur des points de comparaison des langues
fennobaltiques et finnoises de la Volga

Tartu
1939

Eesti Rahvusraamatukogu: AR2-96-01453

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) –miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronkataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- Saate kasutada üksikterminite täistekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstitöötlusprogrammis.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juurdepääsu digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopiat muuks otstarbeks, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/en/agb.html>
- Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnes Euroopa riigis.

Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XLI

J. MÄGISTE

LÄÄNEMERE- JA VOLGA-SOOME
KEELTE VÕRDLUSTE ALALT

I

TARTU 1940

Kõrop
24. aug. 64.

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XLI

J. MÄGISTE

**LÄÄNEMERE- JA VOLGA-SOOME
KEELTE VÕRDLUSTE ALALT**

I

AVEC UN RÉSUMÉ:
SUR DES POINTS DE COMPARAISON DES LANGUES FENNO-
BALTIQUES ET FINNOISES DE LA VOLGA

TARTU 1939
AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

1. Sm. ja krj. *malo*, e. *mala* — ?eL *mano* ning nende võimalikud lp. ja mrd. vasted.

Meid huvitava sõnapere kohta vaadeldagu kõigepäält järgmisi sm. sõnaraamatute andmeid: *Gananderil mallo* ~ *mallo* 'foramen', 'canalis', 'rimatura', 'Sinus', 'littus', 'isthmus', *Nuotta nostetaan mustan mantereen malohon* (*malohon* = ?äärde, randa), *Emon Marian malosta* (*malosta* = ? kõrvalt), *neitosen malussa* 'in pudendis virginis', *malo* i. e. *haawan suu*... 'apertura vulneris', *malohon* i. e. *haawan suuhun*, *suu malohon*... i. e. *haawan suu*, *josta rauta on raapassunna*, *malonen* 'apertura — rimatura' jm., *Renvallil malo*, *on* (-mallo), *malu*, *un* 'fissura l. rima hiscens', 'Spalte', *haawan malo* 'apertura vulneris longior', *maan malo* 'vallis longa', *ranta-malo* 'sinus minor maris', *miesten malulla* 'inter l. juxta viros', Lõnnrotil eelnevate järgi *malo* ~ *malu* 'spricka, remna, klyfta', juba nähtud liitsõnade lisandusega (*maan m.*, *haawan m.*, *rantam.*, *suu-malo*), kusjuures täheldatagu vaid pl. *suumalot* 'betselstång' ja tõlgituna väljendit *emon Maarian malosta* 'från modren Marias sköte' (*malosta* = sülest!).

Sm. rahvakeelest pole Sanakirjasäätiö arhiivis allakirjutanule selle sõna kohta materjale kätte puutunud. Kui see kõnekeeles praegu veel esineb, siis võimalikult põhjasm. murdeis, ja sääligi haruldusena. Seda huvitavamad on järgnevad põhjapoolsema Soome rahvaluulest põimitud andmed, mis loodetavasti aitavad selgitada selle sõna õiget, sõnaraamatuis mõnigi kord vist küll ebatäpselt fikseeritud algsemat tähendust. Põhja-savo murdest märgitagu järgmised teatmed: SKVR (= Suomen Kansan Vanhat Runot) VI, 2 lk. 1188 *Luota Luojan kaikkivallan*, *Emon Marian malosta* (= vist 'veerest, kõrvalt, juurest'), VI, 1 815 Sonkajärvi *Jos oksa pahan teköö*, *Mallo mettä keittäköön* (*mallo* = ? puukülg, -tüvi). Põhja-häme loitsudes: SKVR

IX, 4 225 Keitele *Sima rauvan suun malollen, Mesi rauvan rantehellen!* (NB *malollen* ~ *rantehellen*). Lõuna-Pohjanmaa rhvl.: SKVR XI 212 Korteesjärvi *Kirkon kirjavan sivuhun, Miehen makavan malohon* (~ *alamärk. maloon*; NB *sivuhun* ~ *malohon*). Kesk-Pohjanmaalt: Y. H. Wennola, Väh. Kirj. XXV, lk. 78 Muhos *Rasva rauva sūmalosta*. Sagedaim on käsiteldav sn. Põhja-Pohjanmaa rahvaluules: SKVR XII, 2 155 Suomussalmi *Tuhatmalkosen malosta, Satalaudan lappiosta*, 204 Paavola *Kirkon kirjavan sivulle, ... Sata-malkasen malahon* (~ *malohon* ~ *lantehille*), 377 Suomussalmi *Sata lauwan lappeahan Tuhat malkosen maluhun* (jutt on ilmsesti kiriku küljest), 198—9 Kärsämäki *Kirkon kirjavan sivulle, Satalauvan lantehille, Satamalkosen malohon*, 56 Kajaani khk. *Sisältä lihan sinisen, Maksan karvasen malosta*, (Gananderi kirjapanek) 141 Kiven kirjavan sisähän, *Maxan karvasen malohon*, 792—3? Kuhmoniemi *Kulje kuuron äärtä myöten, Sammalen maloja myöten!* (mesilane käigu), 924 Kainuunmaa *Nouse kaste kalliosta, Rasva rauan suumalosta*, SKVR XII, 1 770 Sotkamo *Jos oksa [pahan tekee], Mallo (= kylki) [mettä keittämähän], Jos mallo [pahan tekee]...*, 785 *Jos mallo pahan teki* (= ? puukülge, -tüvi).

Genetzi sõnaloeteludes puudumisest hoolimata sõna on SKS-i arhiivi andmeil tuntud ka krjP rahvakeeles: Kiestinki-Sohjanansuu murd. (H. Pukki andmeil) *mal|o, -oñ, -uõ* 'matala, ei kovin süvä, etup. pitkästä matalasta meressä, järvesä lähellä rantaa', *malot rannat, pitäü nuotta laskiq maluõfe* (malosta lähtien, malon luota merelle päin), *malompana* (= madalamas vees, rannale lähemal) *ollah kalaset päiväpäissošša, vejän apajam malona* (= puoli nuottaa vain vedessä), *malosekkaļi šoutõq* 'soutaa matalaa myöten, läheltä rantaa', vrd. ka verbi *malottaq* 'näkyv pohja, näkyv, ettei ole süvä (veneessä sanottu)', Vuokkiniemi (I. Marttise teatel) *kun ois käsi kiän malošša* 'kun oisi saatavissa' (saadaval, käe-jala juures, näit. arst), Oulanka (H. Hilippälä teatel) *malona* 'rannan lähellä'. Krj. rahvaluulest kuuluvad siia: krjP SKVR I, 4 433 Latvajärvi *Maksan kar[vaisen] malo[o]n* (~ *Reunalle...*), 589

Tuhkala (seletustes) *selkä puun malloa vasten* (puukülg), rajakrj. VII, 3 529 Ilomantsi *Maksan karvasen malohon* (- *sisähän*), krjL SKVR II 114 Repola-Lentiera *Kenen on suumalo somempi* (suumalo = ? pale, nägu ~ *kasvot*), 120 Rep.-Suulaansaari *Kenen suumal on somembi...? Revon on suumal somembi*, 121 ib. *Jänön suumal on somembi*.

Eestist tuleb esitatud sm. ja krj. sõnade ühenduses mainida VNg *mala* 'mererand' (Saareste, Lisasõnastiku kuues jätk) mille kohta vt. Loo *rits*, EK 1929, lk. 175—6 (Hurda rahvaluulekogu teatel sääl: *medi mala* — mererand liivaga, *selli mala* — mererand kruusaga, kohanimed). Loo *rits* tsit. k. peab e. sõna kahtlemisi läti laenuks, vrd. lt. *mala* 'der Rand, das Ufer, die Grenze samt dem Umgrenzen, der Ort, die Gegend', tähendades esitatud VNg materjali puhul ms.: „Selliste kohanimede esinemine kaugel Viru rannas paneb kohe mõtlema, kas siin ei ole tegu mõne vanema (vast isegi balti?) laensõnaga või on siin tegu hili-semate läti kolonistide mõjuga.“ Ettevaatus läti laenu oletamisel on enam kui õigustatud, nagu peaks selguma järgnevalt.

Esitatud sm., krj. ja eesti sõnade häälikuline ühtekuuluvus (*mala* ~ *maloi* > *malo* ~ *malu*, kaks viimast edasi tuletatud tuntud *oi-*, *u-*sufiksiga) ei vaja selgitust. Semasioloogilisest küljest on sirgjooneline ainult e. *mala*. Sm. rahvaluulenäiteis domineerivad juhtumid, milledele on omane tähendus 'veer, äär' resp. 'külg' (vrd. *malosta* ~ *Luota, malohon* ~ *sivuhun*, *malosta* ~ *lappiosta*, *sivulle* ~ *malahon*, *malohon* ~ *lantehille*, *maluhun* ~ *lappeahan*, *Sisältä* ~ *malasta* 'küljest'?, *äärtä* ~ *maloja*, *mallo* 'külg', ? 'tüvi' (kui see oma ebaootuspärase *-ll-*iga siia kuulub). Ka loitsudes esinev *sūmalo*, *suumalo* (*rauvā sūmalosta*, *rauan suumalosta*, eriti *rauvan suun malollen* ~ NB *r. rantehellen*) kuulub siia oma tähenduse erilaadsusest hoolimata, sest *rau(v)an*, n. sg. *rauta* 'raud' tähendab siin ilmselt mingit terariista, võimalikult just metsatõis tarvitavat kirvest, ja kirvel on soome k. ka 'suu', vrd. Lnr. *kirveen s(uu)* 'yxbett' (= [lapik] kirvetera, kirjakl. *kirveenlape* — huvitava kombel nägime äsja *lape*-sn. sugulast *lappio*-t vahelduvat sõnaga *malo*!),

samuti nagu tal on 'nina' ja 'silm' (e. *kirvenina*, -silm, sm. *kirveensilmä* jne.). Niisiis *rauan suumalo* tõlge oleks 'kirve (resp. noa) terakülg, -äär'. Lnr. *suumalot* 'betselstång' (= suuraud, ?kangraud; vrd. sm. rahvakeelest lisaks näit. I. G. Toivonen, Suomi III o. 2. j., lk. 94 *suumalo* 'kuolaimet') sõnas on liitosaks arvatavasti sama *malo* 'äär, veer'; tuletatagu ainult meelde, et ka rootsi keeles 'Schneide' (sm. *kirveen suu*, rhvl. *rauan suumalo*) ja 'Gebiss (am Zaum)' (äsjane sm. *suumalo*) väljendatakse ühe ja sama sõnaga 'bett'. Sm. sõnaraamatute andmeist, mis osalt on pärit rahvaluulekeelest, üks osa viitab selgesti algtähendusele 'äär, veer' (*mantereen malohon*, *Emon Marian malosta*, *miesten malulla*, vist ka *ranta-malo*), *haawan malo* tõlge 'apertura vulneris longior' (= piklik haava-avaus) võib ehk äsjanähtud *rauan suumalo* taoliste rhvl. väljendite väärkäsitamisest tekkinud olla. Teiselt poolt kõige seni nähtuga vastuolus on täh. 'Spalte' (vrd. ka *neitosen malussa*, vrd. sm. *pillu* ~ e. *pilu*, krj. *rago* 'vulva'), sellest allpool. KrjP *malo* 'rannaäärne madalik' liitub lähedalt juba tuntud 'veer, äär' jm. tähendustesarjaga, veel enam Vuokkin. *kiän malona* (= käe juures, käepärest, saadaval) ja Oul. *malona* (= ranna lähedal, veeres) ning rhvl. *malo[ojn]*, *malohon* (~ *Reunalle* = äärde), *malloa* (puukülge, -tüve?). KrjL *suumal(o)* (~ *kasvot* = nägu) on kergesti tuletatav algtähendusest < 'suuveer, -äär'.

Tähendusküljest 'Spalte' ei saa öelduga veel mööda, sest et see käesoleval korral on tõsiasjaline. Pääle seda tähendava *malo* on veel sellekohaseid edasituletisigi, Lnr. *malous* 'notvak', *malavus* 'notvak, hvarifrån noten lyftas'. Viimastega ja sm. *malo* 'spricka, remna, klyfta' sõnaga on T. I. Itkonen, SUSA XXXII,³ lk. 72 (nr. 596) usutavalt ühendanud lpl sõna *möalus*, g. *möälluz*, lpK *mualas*, g. *müäl-laz*, lpKld. *mu|alas*, g. *-allas*, lpT *m|ä|ll^ε*, g. *-ll^ε* 'rantasula (kevällä)' ja kaheldes (häälikulisil põhjusil on kahtlused täiesti õigustatudki) tšr. *nol* 'nicht zugefrorene stelle am eise, wuhne'. Kalima SUST XLIV, lk. 161 on käsitelnud põhjavn. murdesõna *maláйдукса* 'wuhne, in die das schleppnetz beim fischfang im winter eingelassen wird' ja vasta-

vat verbi *малáйдать* 'unter dem eise fischen' kui lmsm. laene. Laenusubstraadiks oleks K. arvates võinud olla oletatav vps. *mala|*dus*, tüvi *-dukse-* ja verb **mala**ida-*, mis etimoloogiliselt kuulunuksid ühte äsjamainitud sm. sõnaga *malavvus* 'wuhne, aus der das schleppnetz aufgehoben wird'. Kui kõnealune sm. (? vps. > vn.), lp. ja (??) tšr. 'Spalte', 'rantasula', 'wuhne' täh. sõnapesakond pole ülema nähtuist hoopis lahutatav (mis pole võimatu, kui vn. laenu seletamiseks tuleb appi võtta vps. verb, vrd. teiselt poolt sm. Renv. teisiti asenenud verbi *malo*|*un, -uta* 'rimosus fio', 'spaltig werden'), siis tuleks algtähendusest 'veer, äär', 'rand' lähtudes oletada, et teatavil *mala*-sn. tuletisel ja liitsõnul juba varaselt arenes tähendus 'ranna äärne jääauk' (lp. vastel ongi just täh. 'rantasula'), edasi soomes näit. *maloi-avanto > **malo(i)*, millest pärast arenes üldisem täh. 'Spalte'. Selle oletusega tuleb aga ettevaatlik olla, eriti kuni sm. rahvakeelest pole saadud kinnitavaid lisamaterjale. Sm. rahvaluulest põimitud näiteis, nagu nägime, on *mal(l)õ* valdavas enamikus juhtumeis võimalik, ja koguni vajaline tõlgitseda 'veert, äärt, külge' tähendavaks. Ainult paaril korral, kus ta esineb parallelismis sõnaga *Sisältä, sisähän* (~ *malosta, malohon*) tuleks küsimusse teda tõlkida sõnaga 'Spalte' (= praost, prakku - seest, sisse). Kuid säälgi see pole sundivalt vajaline, sest parallelistlikud *sisähän ~ malohon* ei tarvitse tingimata olla sünonüümid, vaid *malohon, malosta* võiks ehk tõlkes kuuluda ka 'veerde, juurde, kõrvale', 'veerest, juurest, kõrvalt'. Parallelismis *sisähän-, sisältä-* sõnaga võis *malo* tarvitusele tulla ka rahvakeeles haruldase, tähenduselt ebamäärase sõnana. Seda arvestades pole ka sugugi kindel, et Kalevalas *malo* tuleks tõlkida 'pragu, lõhe', nagu seda (Renv. ja Lnr. sõnaraamatu põhjal, milles *malo* esineb ainult tähenduses 'Spalte') on üldiselt tehtud, vrd. näit. Kalevala II, Selityksiä (SKS Toimetised 48, a. 1901) *Malo* 'rako, halkeema, loma', vt. ka *S a a r i m a a*, Kalevalan sanasto 26. Kalevalas endas vastav tekst ühel juhul ilmselt annab *malossa* tähenduses 'veeres, juures': Kal. XLVI: 359 *Luona kuun, malossa päivän* (NB parallelismis adverbiga *Luona*). Kahel korral on tegemist äsja-

käsiteldud rahvaluulevärssidega, milledes täh. 'Spalte' kahtlemisi võiks küsimusse tulla: Kal. V: 142—3 *Kiven kirjavan sisähän, Maksankarvaisen malohon* ja XLIX: 257—8 *Kirjavan kiven sisässä, Maksankarvaisen malossa*.

Kokkuvõtteks tuleb käsiteldava lmsm. sõnapere kohta öelda: on vaidlematu lmsm. 'äär, veer, kül, rand' tähendava *mala, malo (mallo?)*, *malu* olemasolu, millega reservatsioonidega võiks ühtekuuluvaks lugeda ka kõnesolnud 'pragu, lõhe' tähendavad sõnad, arvestades viimaste esialgse tähendusena võimalikku 'rannaäärne jääavaus, -pragu'. Kui osal käsiteldud sõnaperest materjalide lisandudes osutub tingimata vajaliseks pidada primaarseks tähenduseks 'pragu, avaus', siis see osa kuulub hoopis eri tüvesse, sest viimasest algühendusest lähtudes tundub täiesti võimatuna kõnealuseid 'äär, veer jne.' tähendavaid sõnu viimasega mingi tähendusarengu kaudu ühendada.

Lmsm. *mala* jne. tähenduses 'äär, veer, kül, rand' leiab tuge ka etümoloogiliselt vastelt mordvas. Viimasena on võimalik esitada järgmine mrd. adverbijuhtum: Раасонен, Mordw. Chrestomathie, lk. 92 (nr. 431) *mala-*: ersa *malašo*, mokša *-šä* 'in der nähe', ersa *-sto*, m. *-stā* 'aus der nähe', *malas* 'in die nähe, an', *malav* 'in die nähe'. M. E. Jevsevjev oma teoses Основы мордовской грамматики² 234 (§ 203) annab ersast sama adverbi: *Мала-со* 'близко от чего, к чему, близ чего', *Эрян ведь маласо* 'Живу близко от воды, к воде, близ воды', *Маласто* 'с близкого места', *Маласто сайть* 'Возьми с близкого места', *Маласто састь* 'Пришли с близкого места', *Малас* 'близко к чему', *Кудо малас пачкодинь* 'Дошел близко к дому', *Сак малазон* 'Подойди ко мне (близко)' jne., *Малав* 'направление — на вопрос ков — куда?', *Сак малав* 'подойди близко', *Шкась малав пачколи* 'Время близко подходит'. Võetagu veel mõni näide tekstidest selle mrd. adv. valgustamiseks: Раасосе m. t, lk. 2 ersa *malasto musak* (= ligidalt leiad), 16 ersa *aras... jožo malas targišat* (= sul pole ihu, rinna vastu tõmbajat, armsamat), Klemm, A Pannonhalmi Főapátsági Főiskola Évkönyve 1916/17, lk. 23 ersa *siř, vana malasit!* 'Jönnek, im közel

vannak!' (*malasit* = nad on ligidal), 38 *moltš malav* 'Közelebb ment', Paasose ersa rhvl. SUST LXXVII, lk. 56 *telakañ dušan malas* 'in meines Bruders, meines Herzens, Nähe', 79 *koda pačkočt siñ i malav* 'Als sie in die Nähe kamen', 88 *gorod malas son pañize* 'trieb sie in die Nähe einer Stadt' jne. Need üksmeelsed andmed, mida võiks *ad libitum* lisandada, kõik esitavad mrd. üldtarvitatava adv. resp. postpositsiooni *mala|šo, -sto, -s, -v* täh. 'juures, juurest, juurde' resp. 'ligidal, ligidalt, ligi(dale)', mille tüve häälikuline ühtesattuvus käsiteldava lmsm. *mala*-sõnaga on ilmne ja mille semasioloogilist lähedust viimasele ('veeres, ääres, kõrval' ~ 'juures, ligidal' jne.) ei ole mõtet minna pikalt tõestama, eriti kui lmsm-gi keelis leidub koguni temale sisuliselt nii lähedasi väljendeid kui krj. *kiän malošša ja malona* (vrd. eespool). B u d e n z on mrd. adverbiga *malasa, -sta, -s* jne. ühte asetanud ung. käändelõpu *-nál, -nél* (= millegi juures, vrd. *nálam* = minu juures jm.), mida praegu hääks ei kiideta, vt. Szinnyeï, NyH⁷ 133.

Lubatagu lõppeks käsiteldava sõnapere puhul veel avaldada üks reserveeritud arvamus eL postpositsioonide (Wied.) *mano, mann, mant* = *jüre, jüres, jürest* puhul. O j a n s u u, Vir. 1909, lk. 132, tähendab nende kohta: „Muoto *mano* on varmaan illatiivi (ennen *manohon*), *mann* lyhennys eteläviron inessiiviä *manon*, aiemmin *manohn*, *mant* muoto lienee käsitettävä samantapaiseksi muodostukseksi kuin viron *kodunt* kotoa, jota käytetään elatiivin *kodust* rinnalla ja asemasta (merk. „von Hause“)...; aiemmin siis *manont*, siitä *mant*.“ O. ühendab need etümoloogiliselt Wied. järgi lõuna- ja kagu-e. murdeile omase sõnaga *manu* 'Haus', vrd. *kõik elud ja manud* 'alle Wohngebäude', pidades viimase tuletiseks Wied. *manuline* 'Miteinwohner, Einwohner bei einem Anderen', *m(anuline) naine* 'Wirtschafterin'. Täendusõpilisest küljest ei ole O-l õnnestunud oma mõtet motiveerida. Eesti kõnekäämus peituv *manu* on oma alg-täenduselt ja muult olemuselt nii ähmane, et Wied. antud tähenduski võib olla ainult umbkaudne, vaevalt tema täh. on täpselt 'Haus'. Soome sugulasena, mille olemasolu O. näikse kujutelnud („Puuttumatta tässä yhteydessä näiden

viron sanojen suomalaisiin sukulaisiin..“), võiks kõne alla tulla ainult Renv. *manu*, *un ~ manut* = *manner*, *nteren* 'terra continens...', 'festes Land', ja seegi sugulusvahekord oleks semasioloogilisil põhjusil väga küsitav. O. häälikulised põhjendused ei pea nüüdisajal enam paika, näit. kui eL *mano* oleks illatiiv, ta esineks kindlasti kujus **mañno* (< **manohon*), mida kusagilt pole allakirj. teada kirja pandud ega kuuldud; inessiiv (**manohn* >) ei saaks kogu kagu-eestis anda kuju *mañ*, *man* (vrd. setu), vaid see oleks **manoh* või kulununa midagi muud; *mano ~ manu* vokaalivaheldus (mõlemad on eL sõnad!) teeb raskusi, jne Lühidalt, eL *mano*, *mant*, *man* postpositsioonide seletamisel tuleb see *manu* küll kõrvale jätta. Selle asemel peaks võima nendega ühendamisele tulla meie äsjane tuttav (**maloi* >) *malo* täh. 'veer jne.', eriti arvestades tema mrd. sugulase *mala-* tähendust 'juure[s, -st, juurde' ning viimasele lähedasi sm. ja krj. väljendeid. Häälikulisest küljest võidakse selles ühenduses, kui soovitakse, kahelda, kuid ka sellest seisukohast pole ühendus motiveerimatu. Vaheldus *-l ~ -n-* on lmsm. keelis küll haruldane, kuid võrreldagu selle puhul siiski sm. *ääni*, krj. *eäni*, aun. *eäni*, vps(L) *än ~ e. hääl* (*h-* sekundaarne, vrd. setu algupäraselt üld. *äl*), lv. *ēl, ōl*, vadjas Mustose jär. *ääli ~ ääni* või teiselt poolt selliseid dissimilatoorseid *n ~ l* vaheldumise juhtumeid nagu sm. *melto ~ mento*, *velikulta ~* (ingeri Soikkola, Porkka jär.) *velikunta*, e. *minia*, sm. *miniä ~* vpsP (Tunkelo käsikirj. jär.) *miļ*. Vt. ka lmsm. *-l ~ -n-* vaheldusi Ojansuul, KAÄH, lk. 73—4. Niisuguseid artikulatsioonikomistusi jm. vaheldusjuhtumeid arvestades oleks kujuteldav ka (assimilatoorselt) *mala* > **mana*, **maloi* > *mano-*. Latiivne *mano* < **mano(i)-n* < **malo-n*, s. t. on moodustatud latiivse *-n-*iga (vrd. näit. setu *alà* 'alla', Kettusel VKÄH², lk. 98 *tagā* 'taa', *anā* vadjast, sm. vana kirjaki. näiteid Rapo 1 a 1, Suomen kirjakielen historia I, lk. 241). Kuju *mant* < **man|ta* (vrd. e. *alt* < *al|ta ~ ala*, *mant ~ *mana*, **manoi*), niisiis oleks algne partitiiv. Ekstsessiiviks (< **malointa*, **manointa*, **malanta* vms. — vrd. e. *kodunt*, *tagant*) teda pidada pole julgust, sest see pole omane eL murdeile (vrd.

se. *kõttõst, takkãst* ekstsessiivide asemel). *mann* (*mañ, man*) võiks olla essiiv-lokatiiv, niisiis < **mala|na* resp. **malot|na*, *manana, *manoina (? või varaselt assimileerunud konsonantüvest saadud *man-na ?), vrd. krj. *Malona*. Sisekadu viimasel pole küll ootuspärane, kuid peame arvestama käsiteldava sõna kui postpositiooni püsivat asendirõhutust, mis on võinud põhjustada erakordse sisekao. Kui sisekadu on toimunud enne *-l- > -n-* dissimilatsioon, siis see eL erielu-aegne *-ln- > -nn-* (vrd. näit. lvI *voñD, tuñD* < sekundaarsest **tulnut, *olnut*). Ent need häälikuloolised spekulatsioonid võivad olla ekslikudki, ja ikkagi võib jääda püsima *mano-, mant-, man(n)-* kuuluvus ülemalkäsiteldud sõnaperesse, sest lauserõhutuile partikleile on muidugi tihti-pääle omased raskelt-rekonstrueeritavad kulumised. Võrreldagu ainult *mano-sn.* sünonüümi, postpositionaalse *juur-(d)e* arengut e. rahvakeeles, kus näit. Hää-l *tua juure > tuare* (vt. Looritsa tsiteeritud teksti EK 1929, lk. 172), ja liivis, kus vastav partikkel esineb kulunult *jur, jūr* (~ *jūr[â], jūrâz, jūr*) 'zu; hinzu', *jūs, jū's, jūššâ* (~ *jūrš*) 'bei', *jūst, jū'st, jūstâ* 'von' kujul (vt. Kettunen, Livisches Wb.). Edasi väärib siin meelde tuletada *luo* 'juurde'-postpositiooni lühenemisi, koguni käändelõpu tasemele nihkumist krj.-aun.-löödi k. alal (vt. näit. löüdi Sununsuu *ko-dilalu ~ kodinnu* jm. Ojansuul, KAÄH, lk. 67—8), (*keral >*) *kere-, ker-, kel-*postpositiooni ning vpsP ja vpsK komitatiivkäände lõppu *ke*, vpsL komitatiivi lõpu *-mu, -mud* (~ sm. *myötä, e. mööda*) ning eesti *ga-*komitatiivi arengut (vt. näit. Kettunen, Vir. 1922, lk. 104—5). Niisuguseid rõhuta-olust tingitud keelearengu „tujusid“ silmas pidades ei tohiks kõnealuse eL *manu-* jne. postpositiooni häälikulise külje anomaaliad keelda seda ühendamast *mala-* sõnaperega, millega ta semasioloogiliselt hästi sobib.

Kõige viimaks on põhjust veel tagasi tulla Looritsa tõstetud laenamisprobleemi juurde. Kõnesolnud lt. *mala*, millega Mühlénbach-Endzelini sõnaraamatus (s. v. I *mala*) seltsib veel leedu *mala* 'Land(schaft)' (< lt. ?) ja *lygmalis* 'bis zum Rande voll', peetakse tsit. teoses teistes i.-eur. keeltes sugulasi (vrd. albaania *mal* 'Berg' jm.) evivaks

sõnaks. Lt. ja leedu tähenduste ühtivust arvestades (täh. 'Land(schaft)', 'der Ort, die Gegend' on ehk hilisem — vrd. e. *veer* ja setus üld. *mī vēreH* 'meie pool, meie ümbruses, meie maal') võiks selle algbalti täh. olla 'der Rand' ja sellisena ta, kuna ei näi olevat häälikulisigi vastuolusid, sobiks ülemalkäsiteldud lmsm.-mrd. sõna substraadiks. Niisiis on olemas võimalus, et viimane on vaid võrdlemisi vähe-seid vanu balti laene (vt. *Kalima*, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, lk. 191—2), mis pääle lmsm. keelte on laenatud ka volga-sm. keeltesse, käesoleval korral mrd. keelde. Kuid see küsimus jäägu juba baltoloogide otsustada. Kui peaks osutuma, et kõnealuse balti sn. muud indoeuroopa vasted on temast eraldatavad ja sõna on spetsiaalselt baltiline, siis võiks küsimusse tulla ka vastupidine laenamissuund, lmsm.-volgasm. poolt balti keeltesse.

2. Sm. *ololta* 'palju', 'rikkalikult' jt. puhul.

Ren valli sõnarm. annab sm. *olo* ms. tähenduses 'abundantia', 'Ueberfluss': *on oloksi* l. *ololta rahaa* 'satis l. abundanter est pecuniae'. Lön nrotil on sama näide tõlgitud 'finnes rundligen l. ymnigt penningar', temal esineb aga edasi *otat otria (ohria) oloksi* 'du tager korn rundligen' (Kanteletarest pärit lause) ja siiakuuluvaid tuletisi: *olohka, olohki, olohko* 'rundlig, riklig; ymnig', *olohkalta on miehiä tässä kylässä* 'karlar har man i öfverflöd här i byn' jm., *olollinen* ms. tähend. 'rundlig, öfverflödigt, ...', *olollisesti* 'öfverflödigt, tillräckligen', verb *ololtaa* 'hinna till, vara rundlig', *olova* 'rundlig, riklig, yfvig; rymlig', *o. onni* 'rundlig lycka', *olevahko* 'som är någorlunda rundlig; för mycken, besvärlig, tung', *on o. työtä* 'det finnes mycket l. mer än nog arbete'. Esitatud Lön nroti ainestik võib osalt olla krj. päritoluga. Nende ridade kirjutamisel juhuslikult käepärast olevate mõningate krj. ainestike tõestusel on käsitledaval sm. juhtumil vasteid karjalaski: SKS-i arhiivist käsikirj. Suojärve *olovahko* 'melkoisen paljon', *olovahkon oleito keittäniuh* (= kaunis palju olete keetnud), *olovahüväni* (rhvl. meelitussõna abielumehe kohta), *olova* 'antelias?'

rhvl., Rugajärve *оlouvahko* 'paljon' (< *oleva*-). Tähen-
 dukult eelmisile kaunis lähedane on Ahlqvisti Wotisk
 Grammatik, lk. 104 vadja rhvl. *Ölewōisē' õwueza* (= rikka
 [mehe] õuekesel) ja Eesti ingerist allakirj. Rosona m. pää-
 jooned, lk. 69 noteeritud *olevikas* 'jõukas'. Nii omapärane
 kui ka näikse esitatud andmestikus esinev tähendusrühm
 'rikkalik', 'palju', 'rikas', on meil siin siiski kahtlemata
 kõikjal tegu lmsm. *ole*-verbitüve (selle kohta lmsm-s ja vas-
 teid kaugemais sugukeelis vt. Margil ÕESArm. 1932,
 lk. 14—20 ja 30) tuletistega. Äsjases ainestikus leiduva
 sm. adverbi *olotta* 'reichlich' on Wiklund, SUST X, 1,
 lk. 272 ühendanud lpN *ollo ~ hollo, oallod, lpL ollō* 'viel'
 sõnaga. Edasi kuulub nendega ilmsesti ühte Wichmanni
 poolt Tscheremissische Texte, lk. 109 (nr. 1330) tšr. verbi
ul-, ðl- 'sein' = sm. *olla* all esitatud KB U *ù-lā* 'was vor-
 handen ist, all, ganz' (- täh. 'es gibt, es ist'). Lmsm. *olla*-
 verbiga ühtekuuluvaks on viimast tšr. sõna W. järgi käsi-
 tanud ka Mark, tsit. k., lk. 40.

Kui *ole*-tüve tuletistel sm.-ugri keelte alal on nii laialt,
 võib-olla kaunis vana pärandina ms. tähendus 'palju', siis
 olgu lubatud sellekohast sõna-arendit ka mordvast otsida.
 Paasosel, Mordw. Chrestomathie, lk. 88 (nr. 363), lei-
 dub ersa *lamo*, mokša *lamä* 'viel', *lamâs* 'lange', vrd. ka
 tsit. t., lk. 58 ersa *a-lamo* 'wenig, ein wenig' (= ei-, mitte-
 palju), mis sääl (lk. 88) on etümoloogiliselt ühte asetatud
 sm. sõnaperega *laama, lamu*. Viimane ei saa vist küll
 semasioloogilisel põhjusil käesoleval korral arvesse tulla
 (Lnr-1 täh. 'stort fält; stor hop, hög; skymning jne.') ja
 näikse olevat suguluses pigemini e. *lamama*-sõnaperega,
 nagu Ojansuu, Suomal. paikannimitutkimusta I, lk. 136
 on arvanud. Lnr. *laama* 'stor hop, ymnighet' ~ *läämä* 'ymnig,
 flytande', *laamalta, läämältä* 'ymnigt', 'rundeligen, flödande,
 öfverflödigt' taas paistab olevat deskriptiivne moodustis (vrd.
 ms. *ā ~ ä* 1. silbis), nii et sellele oleks riskantne otsida
 vasteid koguni kaugemaist sugukeelist. Sõna deskriptiivset
 iseloomu arvestades pole muidugi päris võimatu, et ka
 kõnealune *lamu* häälikulisist vasturääkivusist hoolimata
 kuulub ühte *laama*-sõnaga. Teiselt poolt on semasio-

loogilisest seisukohast täiesti vaidlematu arvata mrd. *lamo*, *lamä* ülemalkäsiteldud lmsm., lp. ja tšr. 'palju', 'kõik', 'rikkalikult' tähendavasse sõnaperesse, s. o. mrd. ersa *ulems*, mokša *uläms* 'sein; werden' (= sm. *olla*, P a a s o n e n, tsit. t.) verbi tuletiseks, mis vastaks lmsm. verbaalnoomenile *ole-ma*. Sufiksi kohta mordvas vt. näit. J e v s e v j e v, Основы морд. грамм.², lk. 28, § 35,8 (*рамамо* 'покупка' verbist *ramams* 'покупать' jne.), Lehtisalo, SUST LXXII, lk. 96 (ersa *eramo* 'das leben' verbist *erams* 'leben', mokša *kunda-ma* 'handhabe, griff z. b. an der tür' verbist *kundams* 'anfassen, greifen' jne.). Mordvas tuleks lähtuda verbaalnoomenist **ula-mä*, **ula-mo* > *lamä*, *lamo*, kusjuures 1. silbi *u* kadus mordvale omase algse *a*-vokaalse 2. silbi rõhulisusest tingitult, vt. P a a s o n e n, SUST XXII, lk. 52 jj. (§ 48) ja 103 (§ 88) ersa *umar* 'apfel' ~ mokša *mař*, mokša *ufa-ms-fams* 'blasen' jm.) ja R a v i l a, FUF XX, lk. 110. **ula-mo*-resp. **ula-ma*-noomeni oletamisel on vaid see raskus, et *ulems-*, *uläms*-verbi *ma*-tuletisel (vrd. Lehtisalo l. c. *kildems* 'anspannen' — ersa verbaalnoomen *kildima* 'pferd; haustiere, vieh') *-la*-silp pole nähtavasti ootuspärane. Kuid on siiski olemas verb, milles (vt. R a v i l a, tsit. t., lk. 115) lmsm. 2. silbi *e*-le vastab mrd-*s a*, nimelt mokša *nolams* 'lecken, ablecken' ~ sm. *nuolla*, tüvi *nuole-*. Nüsamuti peaks võima kujutella ka lmsm. *ole*-verbi vastena mrd-*s *ulams* (~ *ulems*, *uläms*), mille ootuspärasemaks *ma*-noomeniks oleks oletatud **ula-|mä*, *-mo*. Sellest häälikulisest probleemisõlmest hoolimata on mrd. *lam|o*, *-ä* siiski semasioloogilisest küljest ja sisemise tõenäosuse põhjal nii lähedane käsiteldud lmsm., lp. ja tšr. sõnaperetele, et on kiusatust teda pidada nende etümoloogiliseks sugulaseks.

3. Eesti *istu*-tüüpi lmsm. adverbide puhul.

Lüüdi murdeis torkab silma *di*-line adverbiderühm: Sununsuu (J. Kujola, SKS-i arhiiv) *astudi* 'jalan', *istudi* *istudes* (= istukile), *šežzadi* ~ *šežzudes* (= püsti, seistes), (*nouze*) *šežzadi* 'seisomaan', (*azeta*) *kumadi* 'alassuin', *nukkudi* 'nukkuen', SUST LXIX, lk. 92 Šuoju *ni lendadi letta* 'eikä

lentämällä lentää', 108 *ibid.* *ni astuđi matkatta, ni lendadi letta* 'ei jalkaisin kulkea eikä lentämällä lentää', 262 Mundjärvi *kumadi vierday* 'laskeutuvat suulleen', 263 *ibid.* *nouš seižadi* 'Nousi seisaalleen'. Vrd. ka *-do*-list juhtumit lk. 258 *ibid.* *ambutau ženiĥon ja kĥaginān vastado* 'ammutaan [tervehdyslaukauksia] sulhaselle ja morsiamelle' (*vastado* = ? vastu), — kui see pole puhas teonimi (< *vastado, vrd. sm. *vastuu*, l. c., lk. 240 *ĥokajdos* 'pistännästä', 184 *magados* 'nukkumasta'). Viimane näide, kuigi tõlke ebatäpsuse tõttu on raske teda kindlalt väärtustada, siiski arvatavasti ei kuulu eelmiste rühma. Äsjased *-di*-lised näited aga paistavad olevat nii läbipaistvad, et neist nagu ei maksaks pikemat juttugi teha: välja arvatud *kumadi* neid kõiki kui verbipõhjalisi adverbide võiks pidada tuntud lmsm. instruktiiivse infinitiivi (vrd. sm. *astuen, istuen, lentäen* jne. < **astuđen, *istuđen, *lentäđen*, vrd. ka krj. tüüpi *kiskuon* 'kiskoessa, kiskoen', *aštuon* O j a n s u u KAÄH, lk. 114, 123) otse-seiks vasteiks. *i*-vokaali saaks seletada nende nõjumisest lmsm. (pluraalseile) *-in*-instruktiividele. Ei saa siiski tähendamata jätta, et niisugusel korral *-n*-i kadu ei tundu täiesti ootuspärana¹, vrd. näit. tsit. t. instruktiiive Mundj. lk. 197 *mo.lembin* 'moleminat', 207 *kajkin* 'kaikki', 249 *hüviŋgi* 'Hyvinkö' (siiski näit. *ibid.*, lk. 198 *piäi* 'päin', *-n* > 0), Kendjärvi lk. 23 *ühėksin sĥbin* 'yhdeksän sulkaa kultakin', *kümmeñin* 'kymmenen kultakin'. Niisiis kõnealused ld. verbaaladverbid häälikuliselt pole ikkagi päris täpsed sm. *istuen*-tüübi vasted. Viimastega võrreldes on nad tähelepandavad ka selle poolest, et esinevad ld-s vaid mõnel kivinenud juhtumil, kuna soomes ja krj-s *-*đen-*, *-*đen-* moodustised on verbi harilikud infiniitvormid.

Arutlemist väärib kõnealune ld. adverbiderühm siiski seepärast, et tal on samuti üksikjuhtumitega piirduvaid vasteid teisis lmsm. keelis ja koguni mordvas. Siia kuuluvad ilmsesti kõigepäält K e t t u s e LVHA I, lk. 62—3 ja II, lk. 53

¹ J. K u j o l a, Karjalan kirja², lk. 529 tähendab küll lüüdi sõnalõpulisel *-n*-i kohta: „Kadonnut se on samoissa tapauksissa kuin aunuksessakin“. Selle väite järgi *-n*-kaoline instruktiiiv oleks lüüdis ootuspärane, vrd. aun. kohta O j a n s u u, KAÄH, lk. 69—70.

käsiteldud vpsL näited *sejžud* 'seistes', *ištud* 'istudes', mis selles vps. murdes kohati (näit. Kortlahel) esinevad ka -t-lõpulisina: *ištut*, *sižut*. Sama adv.-tüüpi esindab ka vpsL *püštüt*: tsit. t. I, lk. 13 (*hibuseṭ päs.*) *püštüt* '(juuksed pääs) püsti', 40 (*hibuseḡ libubat.*) *püštüt* '(juuksed tõusevad) püsti'. Kettunen käsitleb need partitiivideks, täiesti õigus-
tatult nendega rinnastades sm. adverbitüübi *istua-lla*, e. Kodavere *išso* < *istuda 'istudes' ja eL *saizu* 'seistes'. -t- (resp. vpsP -*t̄*-)lõpulisena on see adverbitüüp nähtavasti tuntud ka põhjapoolsemas vepsas, vrd. vpsK-murdelises kirja-
keeles F. A. Andrejev, Literaturnij hrestomatij (3. õppe-
aasta, ilm. a. 1934), lk. 59, 60 *hüppähti sižut* (= hüppas järsku püsti). Vps. -t seletuseks tähendab K. tsit. t. I, lk. 63, et see on „kas lausefoneetilistel põhjustel või geminaat-
partitiivi analoogia tekkinud“. Algupärase -tt- (>-t) järg-
lane see küll ei saaks olla, vaid on tekkinud kas nii nagu tüübis *sarvut* (~ *sarvud* 'sarvekene', vt. tsit. t. I, lk. 46, Setälä, ÄH 221) või sellise -tt- ~ -d- vaheldumisena, nagu on konstateeritav pass. partitsiibi partitiives vpsL Kettuse tsit. t. I, lk. 65 *aĵahut* 'päras, pääle ajamist, sõitmist' < -utta ~ sm. *ajettua*, karj.-aun. *ottahuḡ* jne. < |-*uda. Viimaste omapärasest seletuskatset vt. Tunkelol, FUF XXIV, lk. 25—28.

Kõnesolevate ld. -*di*- ja vps. -*d*-, -*t*-adverbidega on geneeti-
lises ühenduses tõenäoselt krj. ja sm. (viimase keele kohta vrd. Kettuse äsjaesitatud seisukohta) väliskohakäändelised possessiivsufiksiga varustatud adverbid, milledes enamasti figureerivad juba eespool nähtud verbitüved. Nõnda leiame Genetzil TVKK, lk. 244 (§ 212) krj.-st: „... ilmoitetaan tilaa tai asemaa myöskin sellaisilla muodoilla kuin *istuallah* l. *istuollah*, *kumoallah* l. -*llah* 'kumossa, kumoon', *püstiölläh* 'pystyssä, pystyyn', *šeizoallah*, -*eh*, *venüölläh* 'pitkälään, -een', joita ehkä paraiten sopii selittää vastaava in verbien I infinitiivin adessiiveiksi.“ Vrd. *ibid.*, lk. 83 *istua* t. -*uo*: -*llah* 'istuallansa t. -llensa', 129 Poadene *püstiölläh*, 136 *šeizoallah* t. -*lleh* 'seisaalla, -lle', 125 *piuššoallah* = *piduhuzin* 'pitkin, pitkittäin'. Ojansuu KAÄH, lk. 111 peab, nagu Genetzi, krj. adverbitüüpi *istuollah* < *istuql-*

lah ($u-a > uq$, enamasti krj-s veel edasi arenenud uq -ks) nn. 1. infinitiivi adessiiviks. R. E. Nirvi, Suistamon keskusmurteen vokalismi, lk. 54—55 aga peab siia kuuluvat krj. adverbi *kumu_oalleh* 'kumolleen' oma 2. silbi diftongi poolset $a-ε > ae > aε > aq > oq > o_uq \sim u_oq$ arengu tulemuks, niisiis ilmesti mõtleb selle lähtekohana instruktiivset infinitiivi (vrd. sm. *antaen*, *istuen* jne.; 2. silbi a -vokaali suhtes sobiks hästi võrrelda ld. *kumadi*). Eriti Genetzil esinev palatalisatsiooniga kuju (*kumo*)*llah* võiks olla selle oletuse toeks ? < *kumadell-, vrd. Oja n-suu, tsit. t., lk. 120. Muidu küll ka lähtevorm *kumadall-võinuks krj-s anda kuju *kumoallah*, *kumu_oalleh*, vrd. Oja n-suu, tsit. t., lk. 105, Nirvi t., lk. 47—8. N. oletuseks on tsit. t., lk. 55 arvatavasti tõuke andnud Suistamol paralleelselt esinev adv. *kumailleh*, mille puhul ta arvab, et see võiks olla laen aunusest, „jossa voisi olla tällaisissa tapauksissa $aε$ -diftongi (vrt. KAÄH s. 120). Murteessa, jossa ei $aε$ -diftongia tavata, on ehkä tämä korvattu ai : lla.“ Niisiis selle pisiprobleemi lahendus kujuneb paratamatult kaunis keeruliseks. Kõnesoleva ai -lise variandi kohta vt. veel allpool. Suistamo murre, milles käsiteldavat adverbitüüpi esineb, on juba krj. ja aun. segamurre. Vähemal määral esineb teda ka puhtais aun. murdeis, nimelt E. Leskise Tulemajärven murteen vokalismi, lk. 90 teatel Salmis *seiz_ualleh*, *kumu_oalleh* ja Tulemaj. Sirgoi kl. *seiz_oalleh* 'seisaal-laan, seisalleen', *kum_oalleh* 'kumollaan, kumolleen' (~ Tulemaj. Pallahe kl. ja ümbruses *seiz_oalleh*, *kumalleh*). L. oletab 2. silbis arenemiskäiku $aγε >> aε > ā > oā$, kusjuures küll $γ$ - funktsioon jääb selgitamata. Kokkuvõtteks tähendatagu käsiteldava krj.-aun. adverbi kohta, et 2. silbis $-ua-$, $-uo-$, $-üö$ -diftongilised juhtumid võivad tekkinud olla nii algsest $-uda-$, $-üdü$ -st kui ka $-ude-$, $-üde$ -st, teiselt poolt $-oa-$, $-ua$ -lised juhtumid (*kumoallah*, *seizoallah* jt.) niihästi ada -st, ade -st kui ka ($ua <$) $-oda$ -st. Järgnevat sm. ainestikku arvestades tundub $-uda-$, $-üdü$ -, $-oda-$, $-ada-$ loomulikuma lähtekohana (ühes näites esinev $-ll$ - palatalisatsioon peaks siis olema mingi analoogia tulemus).

Kõnesoleval krj.-aun. adverbitüübil on tuntud vaste

s o o m e s ; näit. R e n v a l l i sõnarm. *on istuvalla* l. *istua*... 'est in statu sedentis, est sedens', *panen istuvallen* l. *istua*... 'statum sedentis occupo, sideo', *nousen istuvalta* l. *istualta*... 'e statu sedentis me erigo', *pysyy seisoaalla* l. *seisaalla* 'manet stans i. e. erectus', *nousi seisoaallen* l. *seisaallen* 'in statum stantis se erexit', *kaatui seisoaalta* l. *seisaalta* 'stans cecidit', *on... pystyällä* (= on püsti), *nousen... pystyällen* (= tõusen püsti), *pystyä-neva* 'palus valde declivis', vrd. ka Lönnröti sõnarm. s. vv. *istua* I, *pystyä* I, *seisaa*, *seisoo* II. Genetz, Partikkelimuodot, lk. 22 lausub meid huvitavate adverbide kohta: „-a-, -ä- (-va-, -vä-) päätteisiä verbaalinomineita: *istua*llaan, *istua*llaan (Nurm., Tohm.) l. *istua*llaan, -ltaan, -lleen; *seisoo*lla, *seisoo*vall. (Jääsk.), *seisaa*lla, *seisaa*lla. (Kurkj.) l. *seisaa*lla. (Nurm., Tohm., Jääsk.).“ Sama t., lk. 26 on *istua*lla-tüübi alla kuuluvana esitatud ka edela-sm. (Kaarina, Eurajoki) stereotüüpsed adv.-kujud *ist(u)valta*, *seis(o)valta*, *makkav.*, *kykkyv.*, *laahav.*, *häräv.*, *nukkuv.* 'istua-lla-, -lta-, -lle-(-ni, -si, -nsa j. n. e.)'. Äsjaseist sm. näiteist kuuluvad käsiteldavate δ -liste (-*o δ a-, -*a δ a-, -*u δ a-, -*ü δ ä-) adverbide hulka kindlasti vaid 2. silbis -oa-, -aa-, -ua-, -yä-lised juhtumid (*seisoo*lla, *seisaa*lla jm.), kuna -ova-, -uva-line tüüp võib algselt dentaalne olla (vt. Rapola, Pääpainottomain tavujen a-, ä-loppuised vokaaliyhtymät¹, lk. 6—37) ainult paiguti sm. murdeis; enamasti see viimane on lähtunud hoopis eri allikast, nimelt β a-, β ä-partitsiipidest. Eri lähtekohaga tüübi moodustavad ka lühivokaalse 2. silbiga juhtumid (*istua*llaan, *seisaa*lla), sest neis on adverbide kujundav kändelõpp liitunud otse noomenverbi-tüvele (*istua*-, *seisaa*-, *seisaa*-). Samuti tuleb mõista ka -ai-, -ui-lisi näiteid (*istua*llaan, *seisaa*lla), ainult selle vahega, et neis on tarvitatud noomenverbi pluralitüve. Samal viisil on käsiteldavate adverbide vasted nähtavasti kujundatud ka aunuses, kus Genetzi TAK-s esineb järgnev tüüp: lk. 90 *püstü*: -üilleh 'pystyssä, pystyyn', 96 *seisoo*illeh 'seisoollaan, -ltaan, -lleen',

¹ Kõnesolevaid adverbide kahjuks selles teoses esitatud sm. rahva-keele ainekite hulgas pole silma puutunud.

50 (analoogilise *o*-ga, võib-olla eelmise adverbi eeskujul) *istoiilleh* 'istuillaan, -leen', vrd. ka Suojärve krj. (Sana-kirjasäätiö käsikirj.) *seizälleh* 'seisallaan, -leen, -lta' (singularitüveline ~ *seizajzülleh* id.), *istoiilleh* 'istuallaan, -leen, -ltaan' ja eespool mainitud Suist. *kumajilleh*. Viimane krj. näide ja sm. *seisail(aan)* oma *ai*-diftongi tõttu ei saa küll olla ootuspärased *a*-tüve mitmused, aga neid saab hiljemini analoogiliselt (näit. proportsiooni põhjal *istullaan: seisallaan* = *istuillaan: x = seisallaan*) tekkinuiks seletada. Kontraktsioonist **seiso-ðell-*, **püstü-ðell-*, **kuma-ðell-* jne. neid *-oi-*, *-üi-*, *-ai*-lisi adverbide aunuses seletada, kuigi ld. *di*-lised adverbid selleks teatavat õigustust näikse pakkuvat, pole võimalik, sest aunuses need kontraktsioonijuhtumid on arenenud teisiti (vrd. KAÄH, lk. 120 aun. *tabaele-* 'tapaila' ~ *tabajele-*, *lainoel-* < **oðe-le-* jne., vt. ka Nirvi ülemaltsit. märkust adv. *kumajilleh* puhul). Soomes on selline kontraktsioon muidugi võimalik (vrd. *hakkailla* < **aðelðak* jne.), kuid sm. rahvakeeles pole see ainus esindus (vt. näit. Rapola, Äännehistoriallinen tutk. Abr. Kollaniuksen lain-suomenn. kielestä, lk. 154—158 ja sama, Suomen kirjakielen historia I, lk. 312—316).

Eestist on Kettunen, nagu eespool nägime, siia kuuluvaina esitanud verbaaladverbid Kodavere *isso*, vrd. *istu*, millele Wied. sõnarm. annab kagu-e. murdeile omasena täh. 'in sitzender Stellung' (*-istuli, istuliste* jne. id. < **istu-ll[a]-*), MMg *istu* 'istukil(e)' ja eL *saizu*, Wied. *seisu* 'stehend'. Et e-s *seisma*-verb on *a*-tüveline (vrd. *seisan*), siis viimase siia kuulumine pole kindel, sest ta võib olla *u*-sufiksiline verbaalnoomen (vrd. *tegu, hais* g. *haisu* jne.) ega ole päris kindel noomenverbi juhtum. *isso* ~ *istu* (= *istu*) seevastu küll peaks olema eelmiste lmsm. adverbidega ühendatav, < **istuda* või ? **istuden*. E. adv. Wied. *püsti, pišti, pistü* 'aufrecht, steil, senkrecht...' aga (? < **pistüda*, ? *pistühen*) jällegi ei tarvitse tingimata ühte kuuluda eespool nähtud sm.-krj.-vps. *pystyällä-*, *püstüölläh-*, *püstüt-tüübiga*, kuid võib seda siiski.

Liivist ja vadjast on ülemalkäsitelduile märkida ainult paar — vähemalt liivis ainult üks kahtlane, vrd. äsja

eesti k. puhul öeldut — vastet: vadja K e t t u n e n, VKÄH², lk. 128 (*makap parta*) *pissüä* '(makaa parta) pystyssä', 152 *sejsua* 'seisoallani'; lv. sama aut. Livisches Wb. *pistā, püstā* 'aufrecht', *p. pīlā* 'aufrechtstehen'. Lv. adv. *istlāz* 'sitzeind', mille puhul K. on võrrelnud sm. kuju *istuillensa* (vrd. ka äsjatsit. e. *istuli*), ilmsesti ei ole dentaalsufiksilisi adverbe.

Sama dentaalne adverb on väljaspoolt lmsm. keeli konstateeritav m o r d v a s t: P a a s o n e n, Mordw. Chrestomathie, lk. 102 mokša *ozadā*, ersa *ozado* 'in sitzender Stellung; ruhig', o. *aštši* 'er sitzt' (~ *ozams* 'sich setzen, sich niedersetzen', vrd. sm. *istua*), 105 ersa *panžado* 'offen, geöffnet' (~ e. *pan^džoms, panžoms*, m. *pañ^džams* 'aufmachen, öffnen'), M. E. Jevsevjev, Эрзянь-рузонь валкс, lk. 36 s. v. 1. *аштемс* etc. 'стоять, быть в покое, не трогаться с места' — *Озадо аштян* 'сизу я в сидячем положении, я сидя нахожусь', *Стядо аштян* 'стою, я в стоячем положении' (vrd. P a a s o n e n, Mordw. Chr., lk. 129 *štams* 'aufstehen', sm. *seisoa*), *комадо аштян* 'я наклонен вниз лицом, я в наклонном положении' (vrd. Mordw. Chr., lk. 81 *komams* 'sich herabbücken, sich niederbeugen', sm. *kumo, kumota*), *пульзядо аштян* 'я на коленях стою' (vrd. Mordw. Chr., lk. 115 ersa *pul^džams* 'knien'). Täpsemalt piiritleb nende gerundium-adverbide esinemisala mordvas sama autor oma teoses Основы мордовской грамматики², lk. 210 (§ 185), kus ta märgib, et do-line ersa supiin esineb nimelt verbi-dest *комамс* 'наклониться', *озамс* 'сесть', *пульзамс* 'встать на колени', *панжомс* 'открыть', *стямс* 'встать', *штавтомс* 'раскрыть', illustreerides oma väidet näidetega: *комадо прынь* 'упал вниз лицом', *ортась панжадо* 'ворота раскрыты, отворены', *пульзядо аштян* 'стою на коленях', *Штадо* 'раскрыто', *штадо удан* 'сплю раскрытый, не одетый', *чапакс нарь штадо а киртлиить* 'квашню раскрытой не держат', *Озадо аштян* 'я сизу, букв: сидя нахожусь'. *Штадо* pole regulaarne moodustis verbist *штафттомс*, vrd. viimase kohta (*štāftāms, štavtōms*) P a a s o n e n, Mordwinische Chrestomathie, lk. 137 (nr. 1059) ja 87² (nr. 347). Ravila publitseeritud P a a s o s e ersa rahvalauludest SUST LXXVII on selle adv.

tüübi kohta silma puutunud kolm näidet: lk. 255 *vére ortás*... *panžado* 'das Vordertor... ist offen' (vrd. ka lk. 404 *panžado* 'ist... offen'), 285 *litova ašfi ozado* 'sitzt Litova' (vrd. ka lk. 370 *ozado* 'sitzt'), 310 *ilado ašče moñ ikele pulžado* 'kniet nicht vor mir'. Klemmi ersa tekstides, A Pannonhalmi Föapátsági Föiskola Évkönyve 1916/17 leidub kaks vastavat näidet: lk. 37 *ozada ulñis* 'ült', 38 *or' taza pañ^džada* 'kapuja ki van nyitva'. Minemata tühjendavamalt tõendeid otsima mordva keeleainestikust võib äsjanähtugi põhjal väita, et mordvas kõnealune *-do-* (ersa), *-da-*, *-dã-*line adverb on haruldane, piirdub mõne üksiku verbitüvega. Peagu üllatav on seejuures, et ülemal esinevast kuuest mrd. adv.-juhtumist kolmel (*ozado*, *-dã*, *Стядо* = *šfado*; *комадо* = *komado*) on täpne etümoloogiline vaste lmsm. keelis (vrd. näit. ld. *ištudi*, *šeizadi*, *kumadi*), lmsm. ja mrd. adverbide funktsiooni täielisest kattuvusest rääkimatagi. Nende geneetilises ühtekuulumisest pole ilmsesti põhjust kahelda. Mordva verbaaladverbi sugulussuhted lmsm. keelte suunas pole muidugi ka varemini jäänud märkamata. Nii on viimati Lehtisalo, SUST LXXII, lk. 278 mrd. *-do-*adverbi (ainukese näitena on sääl Paasose järgi toodud ersa-mrd. *panžado* 'offen, geöffnet') ühendanud lmsm. *-*den-*, *-*đen-*, *-*ðessa-*, *-*ðessä-*infinitiiviga (sm. *sanoessa*, *antaen*, krj. *kiškuošša*, aun. *hüppies*, vps. *taptęs*, *kingitöđen* 'kinnitelles', vdj. *lau.nāza*, e. *jagades*, lv. *tappəs* jne., tsit. t., lk. 276—8). Sama näide (*panžado* ~ sm. *syödä* 'essen' inf. rinnastus) esineb ka vähe varemini ilmunud Györke töös Die Wortbildungslehre des Uralischen, lk. 17—18, kuna Szinyei, Sprw.² lk. 79 ja NyH⁷ 87 opereerib mrd. näidetega *koma|da*, *-do* ja *oza|da*, *-do* (~ sm. inf. *syödä*, *syöden*, *sanoa*, *sanoen* etc.). Kõigi äsjatsiteeritud autorite aluseks on nähtavasti olnud Budenzi probleemikäsitus UA-s, lk. 208 jj., kus (lk. 211—212) mrd. gerundiumijuhtumitega *komad|a*, *-o*, *steada*, *šfado*, *ozad|a*, *-o*, *pulžado*, *panžado* on ms. ühendatud (lk. 208—9) lmsm. infiniitsete verbivormide tüüp *syödä*, *-dessä*, *-den*, edasi aga ka väliskohakäändeline sm. tüüp *seis|o'alla*, *-o'alle*, *-o'alta*. Ülemal esitatud lmsm. adv.-tüüp (NB vdj. *sejsua* jm.) aga on veel lähedamas vahekorras mrd.

-do-, -da-adverbidega. Mordva -do-, -dä oma vokalismi poolest vastab täpselt lmsm. -ta- resp. -da-le (nagu näit. mrd. abl.-lõpus -do-, -dä = lmsm. partit., vt. Ravila, FUF XX, lk. 117—8), niisiis ta ei saa olla täpne lmsm. -*den-, -dessa-infinitiivi vaste, vaid vastab häälikuliselt lmsm. *istuda-, *sejsoda- (vrd. sm. istua-lla, seisoa-lla, viimasele on viidanud juba Budenzki, kuid pärastised autorid on sm. seisoa-lla-tüübi näitestikus kõrvale jätnud) resp. esivokaalseist tüvedest *pistüda- (sm. pystyä, vdj. pissüä) adverbitiivile ning on tuletuselt identne latiivset lmsm. -*dak-, -*däk-infinitiivi kujundava nominaalsufiksiga (vrd. Lehtisaalo, tsit. t., lk. 274—6 sm. sanoa, krj. kiškuo, e. kiikuda ~ kikku' etc.). Käsiteldavate lmsm. adessiivsete (resp. allatiivsete) verbaaladverbide kohta tarvitatud nimetus „l-infinitiivi adessiivid“ on niisiis sisulises mõttes teataval määral õigustatud. Vepsas, nagu nägime, on oodatava (-ta >) -d asemel murdeti sekundaarne -t, lüüdis aga on kõnealused adverbid saanud -di-lõpu instruktiivide analoogial ja on arvatavasti osalt ka segunenud algsete -*den-, -*den-infinitiividega (näit. lendadi). Ka krj-s on adessiivseid verbaaladverbe katsutud seletada a-ε-kontraktsiooniga, mis sunniks nende aluseks võtma instruktiivse infinitiivi või vähemalt mõtlema -da-, -dä-adverbide ja päritoluldasa neile väga lähedaste den-, den-infinitiivide kontamineerumisele. Nende ridade kirjutamisel kasutada olnud ainekist vähemalt laseb end tõlgitseda küll teisiti, vt. üleval lk. 15.

Käsiteldav lmsm. da-, dä-adverbiderühm, nagu valdavast osast ülemalkäsiteldud näiteist (istudi, istualla jne.), ning nende mordva vasteist nähtub, on verbaalset algupära. Paar käsiteldud lmsm. juhtumit (kumadi, kumoallah ning püsti, pystyä, pissüä, pystyölläh, püstüt) siiski on päältnäha nominaaltüvelised. Kuid esimest neist siiski võime ehk pidada ka lmsm. keelis verbaalseks, kui arvestame vastava verbitüve esinemist (komams inf.) mordvas, ja adv. püsti isegi võiks olla verbaalne, nimelt refleksiivverbil *pistü- (vrd. lmsm. pistä-, e. pistma jm.) põhinev. Pole võimatu, et nende verbaaladverbide analoogial on sekundaarselt

võinud tekkida ka lmsm. nominaaltüvelisi adverbe. Näit. krj. TVKK, lk. 125 *piuššoallah* 'pitkin, pitkittäin' võib oma -oallah-lõpposaga olla moodustatud *kumoallah*-tüübi analoogial. Selliste kahtlaste üksikjuhtumite jälgimine aga pole enam käesolevate ridade ülesanne.

4. Paralleele läänemere-sm. perifrastilisele futuurile muist sm.-ugri, eriti volga-sm. keelist.

EK-s 1936, 65 jj. kirjutises „Eesti *saama*-futuuri algupärest...“ allakirj. on käsitelnud (vt. eriti lk. 81—84) lmsm. perifrastilise futuuri juhtumeid, mis on moodustatud 'hakkama' tähendava verbi + *ma*-inf. konstruktsiooniga, näit. lüüdis *mīdā nūgū suḡmme ruḡdamā*... (millega võiksid ehk geneetilises ühenduses olla ka e. *saama*-futuuri algjuured, vt. l. c. lk. 91), vdj. *nejzen jumalā pa.rvoma*, aun. *rubia-*, *rubie-* 'hakkama' + *ma*-inf. konstruktsioon. Kaugemaid sm.-ugri paralleelidest on tsit. kirjutises lk. 84 viidatud ung. perifrastilisele futuurile *fogok mondani* 'saan ütlemä' ja *kezd-* 'algama, hakkama' + *ni*-infinitiiviga kujundatud futuurile.

Lmsm. perifrastilise futuuri kujundusviisi leiab toetavaid paralleele muistki sm.-ugri keelist. Peatutagu siinkohal lähemalt *volga-sm.* keelil, kõigepäält *mrđ.* keelel.

Paasonen, *Mordwinische Chrestomathie* 73 (nr. 179) annab verbi, mil on niihästi 'hakkama' kui ka futuurse 'saama' tähendus: *karmams* 'anfangen, werden (futur)', *vrđ.* *ibid.* lk. 4 *mrđE karmas moramo* 'hakkas laulma', *karmas šripkando lašeme* 'hakkas oma viiulit häälestama', ilmselt futuurina aga juba näiteis lk. 6 *lamo kortamo karmat*, *prat jomavšak* 'kui sa palju räägid, rääkima saad (r. hakkad), siis hävitad oma pää (= saad hukka, surma)', *mon mošs...* *koriamo karman* 'ma ise räägin, saan rääkima'. Jevsevjevi grammatikast lk. 204—5 (§ 179) näeme, et see „perifrastiline konjugatsioon“ on omaseks tunnustatud ka *mrđE* kirja keeles, näit. *карман ловномо* — стану, начну читать, *кармат ловномо* — станешь или будешь читать, *карми ловномо* — станет или будет читать, *карман яксекинеме* — буду хаживать, jne., kuigi *mrđ.* keelele nagu üldse sm.-

ugri keeltele on iseloomustav preesensi tarvitamine ka-futuuri funktsioonis, vrd. *ibid.* lk. 138 (§ 126). Sama futuuri omasus nii mrdE kui ka mrdM murdele ilmneb Jevsevjev i Ерзянь-рузонь валкс 181: *Кармамс* mrdE ja mrdM — начать, стать, näit. *Карман роботамо* — стану, начну, буду работать. Lisaks toodagu veel näiteid teaduslikest teksti-väljaandeist kõnealuse mrd. konstruktsiooni futuuri mõttes tarvitamise kohta. Klemm'i mrdE (Suur-Tarasovka kl.) tekstides on *karmams*-verbi prees. + *-ma-*, *-mä-*infinitiiv kaunis üldiselt tõlgitud ung. perifrastilise futuuriga, näit. A Pannonhalmi Föapátsági Föisk. Évkönyve 1916/1917, lk. 10 *karmif pilgit letsama, piks pähisa keřtsama* 'meg fogják lábaidat gyógyítani, kötéldarabbal körülcsavarni', 11 *jala karmä väšimä* 'folyton fog kérní', 21 *mášť karmatanak täjnimä* 'Mit fogunk tenni', 38 *išta karman täjnimä, ... kaňflimä* 'igy fogok tenni, ... fogok vinni' jne. Sama tüüpi näiteid leiame ka Paasose mrdE rahvalauludest, näit. SUST LXXVII 52 (Kozlovka kl.) *karmatanġ min ĩej palceme ĩej karmatanġ min ĩej kolĩeme ĩej* 'Wir werden küssen, wir werden kosen!', SUST LXXXI 44 (Vetškanovo) *ĩnazorava uleme ton karmat* '(wo) du Kaiserin sein wirst' jne.

Tšeremissis on üldtuntud järgmine 'algama' tähendusega verb: Ramstedt, SUST XVII 147 *tĩġä-läs, äm* 'beginnen, anfangen', *karġšta-laš tĩġä-läs* 'zu laufen anfangen', Wichmann, Tscheremissische Texte 102 (nr. 1194) *tĩġä-läm, tĩġä-läm* KB, *tũġala-m, tũġala-m, tũġala-m* U 'anfangen, beginnen'. Viimatitsiteeritud kohast näeme, et seda verbi peetakse *tĩġ, tĩġ* KB, *tũġ* U 'stammende, dickes ende eines baumes; anfang; ...' substantiivi tuletiseks, millega etümoloogiliselt ühte kuulub ms. sm. *tyvi* (e. *tũvi*), ung. *tő*. Kõnealuse verbi abil (vähemalt suurel osal tšer. keelealal) moodustatakse perifrastilisi futuuriväljendeid, kuigi allakirjutanule kättesaadavad teaduslikud tšer. grammatikad (Beke, Lewy) seda ei käsitle. Selle futuuri-konstruktsiooni kohta on silma puutunud nimelt Beke üles-tähendatud tekstidest: Tscheremissische Texte zur Religion und Volkskunde (Oslo Etnogr. Mus., Bulletin 4) 56 *šuku lüäs tĩġales* 'er wird viel schiessen' (kütt, linde), 68 *užas*

ok t̄aḡal (= ei hakka = ei saa nägema), SUST LXXVI (Urzum) 45 tuḡalnà. puk^xšà.š ti' aźža-m 'Wir werden das Kind ernähren' (~ puk^xšà.š tuḡà-lât 'Sie fangen es zu nähren' imperfekt!), 107 βarà. ò-ḡât tuḡal 'werden sie es nicht [tun]', 118 βara. teḡge. tuḡale.š tolà.s möḡge.š 'dann wird der Rubel zurückkommen', 131 ti. là-mbâm mi-n üštà.š, erâktà.š tuḡala-m 'ich werde diese Lampe abwischen, reinigen', 144 kuna-m kaja.š tuḡaldà. tu.škâ? 'Wann werdet ihr [wieder] hinfahren?', 175 izi.š polša.š tuḡale.š '[dein Weib] wird ein wenig helfen', 183 tè. tu.štâ ilà.š tuḡaldà. 'ihr werdet dort leben', 211 sa-ḡ ila.š tuḡala-t kiñ, ... 'Wenn du dich gut aufführen (eig. leben) wirst, ...', 214 βursà.š tuḡale.š 'wird er mich schelten', 226 kuna-râ koštà.š tuḡala-t, ... 'So oft du zu ihm gehen wirst, ...', 231 eša. tuḡala-t erβè-žlakâm susârtâla.š, ... '[Wenn] du die Kinder noch [weiter] verwunden wirst, ...', 300 mi-n šò.k^xšâm pa.š tuḡala-m 'Ich werde Hitze machen (eig. geben)', 343 tuna-m βara. ò-m tuḡal koštà.š 'Dann werde ich nicht herumwandeln', 385 mè. kò-ktân ilà.š tuḡalnà. 'wir werden dann beide [beisammen] leben' (seda vōib muidugi ka tõlkida 'meie h a k k a m e kahekesi [koos] elama'), 560 βara. tà.βâ lišta.š tuḡala-t 'wirst du mir Dank sagen', 562 βarà. miñ-a-t kilma.š ò-m tuḡal 'dann wird mir auch nicht kalt sein' jne. Kaugelt tavalisem on ka Beke tekstides tuḡala.š-verbil tähendus 'hakkama', näit. SUST LXXVI 217 βà-tâžâ tuḡale.š rya.š nõštâla.š ... βarà. βà-tâžâ tuḡale.š ona.š ki-nđâm 'sein Weib beginnt den Teig zu kneten ... das Weib beginnt den Laib zu formen', 498 βara. tuḡalè.š ilà.š iškè.tân 'Dann beginnt er allein zu leben' jne. Ka mäetšer. kirjakeele kohta on allakirjutanul andmeid kõnealuse perifrastilise futuuri tarvitamisest, nimelt lugemikust Лыдымы книга тынгалтыш школышты тыменьшывлälän I (koostanud S. M. Brailovskaja ja M. A. Rybnikova, Moskva 1938), näit. lk. 88 Тел гачеш келгѣи вѣрѣиштем лоши тынгаллѣинä (= talve läbi saame kalastama sügavas kohas), 97 Яжон мыраиш тынгаллеш (= saab ilusasti laulma [kukk]), 113 Князьвләм пукшы.мла пукшаиш тынгалләм (= vürstide söötmise viisi saan söötma, toitma), 127 Курь.мок тыннѣм

айындарай тынгалам (= igavesti saan sind mäletama). Mõnikord võib tekstis vastavat konstruktsiooni tõlkida nii verbiga 'hakkama' kui ka verbiga 'saama', kuid üldiselt võib eelesitatud näiteid siiski lugeda futuurkonstruktsiooniliseks. Seda enam, et tšer. teisemurdelises, nimelt niidutšer. kirja-keeles käsitletav futuur on kuulutatud otse grammatiliseks normiks. See nähtub äsjailmunud vastavamurdelisest I. F. Andrejev'i ja G. S. Ivanov'i kooligrammatikast *Марий йылме грамматика I* (Moskva, 1939 — allakirjutanule kätte puutunud mag. Raun'a lahkuse tõttu). Selle tšeremissikeelse teose lk. 87 (§ 71) päälkirja all „Tulev aeg (tulevik, futuur)“ tähendatakse ms.: „Tulevik moodustub kahe verbiga. Tuleviku moodustamiseks võetakse in(de)-finitiivkujuline verb ja abiverb *тӱжалаш*: *ышташ тӱжалаш*, *лудаш тӱжалаш* (= ma saan tegema, ma saan lugema; J. Mg.)... Tulevikus pääverb ei pöördu persooni-(de)s, kuid abiverb pöördub. Kahe verbiga moodustuvat tulevikku nimetatakse liit-tulevikuks. Tšeremissi keeles pole eraldi liit-tulevikku, see on sarnane olevikukujuga.“ Vastavalt sellele definitsioonile on säälsamas antud üks liitfutuuri pöörmisnäide kõigis isikuis (*мый тунемаш тӱжалаш*, *мый тунемаш тӱжалаш* jne. = ma saan õppima, sa saad õppima jne.) ning rida harjutuslauseid (näit. *Шуко лудаш* — *шуко палаш тӱжалаш* = kui loed palju, saad palju teadma, jm.).

Lmsm. perifrastilisele futuurile on nii siis kaugemate sugukeelte alalt leida paralleele mitte ainult ungarist, vaid — nagu äsja nägime — ilmsesti ka mrd-st ja tšer-st. Aga neid leidub mujaltki. Votjakis näit. *Munkácsi A votják nyelv szótára* 209 järgi on futuuri abiverbiks v. *kutišk-*, *kučk-*, *kušk-* (Kaz.), Sar. *kutki-* jne., mille tähenduseks muidu on 'ergriffen, gefangen werden', 'sich anhalten, anfassen, ankleben an etw.; hingreifen, sich recken nach etwas,' 'anfangen, vornehmen' jm. Selle v. ühe tähendustahuna antakse ka 'werden': „fogni (mint a jövő idő kifejezése) | werden. — *vorděně kučkom sojá föl fogjuk őt nevelni* (будемъ его воспитывать) | wir werden ihn erziehen. VNpk 88“. Zsira i teatel (ostj. k. loengud 1938. a.

I sem. Budapestis) on 'hakkama'-tüüpi perifrastiline futuur omane mõlemale obi-ugri keelele, ostj-ile ja vog-ile. Jäägu nende ja teiste kaugemate sm.-ugri keelte futuuriprobleemid kaugemate sugukeelte eriuurijate käsitella.

5. Eesti läpastama jt. võimalikust mordva vastest.

Wiedemann'i sõnarm. annab e. verbi *läpastama*, *-tan*, *-tada* 'ersticken intr., moderig, muffelig werden, verdumpfen, sich erhitzen (wie zusammengelegtes Heu, das nicht vollständig trocken geworden war)', *läpastand* 'moderig, muffelig, verdumpfen', trans. 'ersticken' ~ *läpatama* id., eL *läpähtämä* 'ersticken lassen, muffelig werden lassen, ersticken trans.', eL *läpähtümä* = *läpastama*, eL *läppämä*, eLä *läppuma* id. Ka Setus on allakirj. andmeil üldtuttav *läppähtü(m)mä* tähenduses 'lämbuma', milline intransitiivne tähendustahk meid siinkohal eelkõige huvitab. Selle verbipere puhul meenub muidugi kohe peagu sünonüümne, häälikuliselt lähedane hõimkond Wied. *lämmatama*, *-tan*, *-tada* 'ersticken, unterdrücken, erwürgen' ~ *lämmastama*, *lämatama*, intransitiivselt *lämmima*, *lämbima*, *lämbuma*, *lämmuma*, *lämpima* 'warm werden, sich in sich selbst erhitzen, mufflich werden, ersticken'. Selle e. *lämmatama* 'ersticken'-verbi lv. vaste esitamisel (*lämaittä*, lvLä *lämaittä* 'an atemnot leiden, mit dem atem zu kurz kommen', järä l. 'ersticken', so'uššä *lämaittäb järä* 'im rauche erstickt man' jm.) Kettunen oma lv. sõnaraamatus asub seisukohale, et neis *-mm-* (>lv. *-m-*)lisis kujudes on tegu lv. *leñ* 'warm', eL *lämmi*, sm. *lämmi*, murd. *lämmä*, vps. *lämi*, *lämoj* 'feuer' adjektiiviga edasituletistega, vrd. edasi Kettuse järgi vdj. *lämmi* 'lämmi', vpsL *lämō* 'tuli', *-ñe*, *läm*, g. *lämän* 'soe, lämmi', Setälä järgi *lämboj*, Genetz'i järgi krj. tüvi *lämbümä-*, n. sg. *lämmi* 'lämmi, lämpymä', aun. tüvi (*lämbimä-*), n. sg. *lämmi* 'lämmi', dem. *lämbimöi*, tüvi *lämmä-*, n. sg. *-mmü* id., lmsm. *-m(m)-mb-*, *-mp-* vahelduse kohta vt. näit. Kettunen, LVHA I 57, 101. Kuigi tähenduslik vahekord 'lämbuma', 'lämmatama' ühelt ja 'soe' teiselt poolt pole laitmatult läbipaistev, tuleb esialgu ilmselt leppida e. *lämmatama*, *lämbuma* jt.

verbide kuulumisega äsjamainitud adjektiivi sugulaskonda (millel ms. on algsele tüve *-mb-*le viitavad vasted ka volga-sm. keelis). Kui arvesse võtta *-mpp-* ~ *-pp-*, *-ηkk-* ~ *-kk-*, *-ntt-* ~ *-tt-* vana, võib-olla koguni sm.-ugri algkeelde tagasi ulatuvat vaheldust (vt. näit. allakirj., EK 1934 176 jj., näit. sm. *leppēä* ~ *lempeä*), siis võiksid e. *lämb-* ~ *läpp-*, *läp(a)*-verbitüved etümoloogiliselt ühte kuuluda. Teoreetiliselt vähemalt ei saaks seda ühtekuuluvusvõimalust olematuks vaielda, päälegi kuna *-mb-* ja *-p(p)*-liste verbide semasioloogiline läheduski on käegakatsutav.

Eesti *-p(p)*-liste verbide (*läpatama* jm.) juurde siiski veel naastes tuleb kõigepäält konstateerida viimaste täpsete tüvevastete olemasolu väljaspool e. keele piire: Kettunen, *Livisches Wb.*, lv. *läppägä* ~ *läppättä*, prees. *-B* 'versumpfen (auch = *mārgandä* 'faulen', *ka'žžizd.gro'udād. läppättäbād* 'das nasse Korn wird sumpfig', võrreldudki ülemalnähtud e. verbiga *läpatada* 'muffelig werden lassen, ersticken'), vdj. sama autori VKÄH² 147 *läpähtümä* 'ummehtumaan', 169 id. 'läkähtymään' (= *lämbuma*), Mustonen, *Vir.* I 174 *läpähtü-* 'pilautu-', Tsvetkov AES Jõepära *läpähtümä*, *-htüs* 'läpastama (портиться, киснуть)', lauses *läpähtünnü*, *hapo pīm hajžeb läpahtünnüle*, krj. Genetz, TVKK 109 *läpehtü-* 'läkähtyä, tukehtua, pakahtua', aun. sama autori TAK 71 *läpehtü-* (Kid.) 'tukehtua'. Nendega paistab olevat etümoloogilises suguluses järgnev mrdE verb *lep(i)ja-*, ?*lipšta-*: M. E. Jevsejev ülemaltsiteeritud grammatika 136 (§ 122) *лeпшяmс* 'задохнуться, захлебнуться', *лeпшякинoмс* 'задыхаться, захлебываться', Ravi la publitseeritud Paasose rahvalauludes SUST LXXVII 11 *lamo narod son lepü. lamo skofina son lepü* 'viele Leute ersticken (im Wasser), viel Vieh erstickt', ? sama Jevsejev, Эрзянь-рузонь валкс 66 (s. v. *Васта* 2.) rahvaluulenäites *Васц (вастс) мацаман — литшасаман, тырвас мацаман — правцаман* 'в постель уложит — задавит; с краю уложит — уронит'. Mrd. *lep(i)ja-* on tuletuslikult ilmsesti võrreldav J. tsiteeritud grammatikas lk. 120 (§ 113, 1) käsitletud intransitiivsete denominaalverbidega (vrd. *эй* — лед, *эй-иа-мс* — об-

леденеть), transitiivne *lipšta-* on derivatsiooni poolest vähem läbipaistev (<*lip-š-ta-?* — vrd. Paasonen, Mordwinische Chrestomathie 119, nr. 800 mrDE *rumštams* 'mit dem Munde, mit den zähnen ergreifen, schnappen' ja Jevsevjevi gramm. 128, § 114,5 Явшемс, Токшемс puhul öeldut), kuid semasioloogilisi takistusi tema ühendamiseks ei näi olevat. MrDE esimese silbi *i-e* ~ lmsm. *ä* ning mrd. *-p-* (*-p-*) ~ lmsm. *-pp-* vastavuse uskumiseks võrreldagu Paasose krestomaatia lk. 154 *veška, viška* 'klein' ~ sm. *vähä*, 76 *kepe* 'barfuss' ~ sm. *käppä*, 107 *peke* ~ sm. *päkkä*.

Teoreetiliselt pole lõppeks võimatu, et kui lmsm. (eriti eesti) *lämb-* ~ *läp(p)-* semasioloogilisest ebakindlusest hoolimata kuuluvad ühte, siis ka mrDE *lep-* (*lep-*), *lip-* võivad olla sugulusühenduses sama *-mb'*-lise nominaaltüvega, vrd. Paasose krestom. lk. 89 (nr. 381) mrDE *lémbe* 'warm, wärme' ~ sm. *lämpö*. On ju ka mordvast teateid *-mb-* ~ *-p-* vahelduse kohta, vt. näit. mPšen. *komačams* (< **kombačams?*) ~ eMar. *kopačams* 'einhüllen', Paasonen, SUST XXII 43.

6. Lv. *japs* 'Schuss des Getreides' ja *jäpüks* (*japüks*) 'Spiess; Bratspiess; Spicknadel' sugukeelte vastete valgustusel.

Sjögren-Wiedemann'i sõnarm-us leiame algupäraldasa selgitamatu lv. sõna *japs*, pl. *japsūd* 'Schuss des Getreides', millest on olemas ka denominaalverb *japs*, prees. *japsūb* 'in Aehren schiessen'. Kettuse Livisches Wb. annab samad sõnad: *jaṗs*, pl. *jaṗsūd* 'schuss des getreides', *jaṗsā*, prees. *jaṗsūb* 'ähren nehmen, in ähren schiessen'. Teistest lmsm. keeltest pole sellele sõnatüvele teada vasteid (kui mitte arvestada kahtlast eesti sn. *jäps*, vt. edasi). Teiselt poolt on liivis taas erakuna seisev problemaatiline oda-, ora-, vardanimetus: Sj.-Wied. *jäpüks*, pl. *jäpükst* (*japüks*) 'Spiess; Bratspiess; Spicknadel', Kettuse tsit. sõnarm-us *jaṗpüks* lvLä, *jäṗpüks* lvI, pl. *-t* 'bratspiess'. Häälikuliselt võiks allkirjutanu arvates kaunis julgesti viimast pidada eelmise noomeni *ks*-sufiksiliseks tuletiseks, nii siis oletatavasti **japsukse-*

algkujuliseks, millest edasi võidi saada >**jaḗpuks(e)*- sõnaseemise *s-i* dissimilatoorse kao tõttu. Viimase kao kohta on Kettunen tsit. t. lk. XXXV (§ 42) esitanud paar teist sõnaseemise *s-i* dissimileerumisnäidet: „Ein dissimilatorischer schwund in *pūgraz* 'ferkel' (est. **põrsas**, fi. **porsas**), gen. sg. *pořzâ*. Auch (*pieřz* 'der hintere', iness. sg.:) *pieřgâš* (anal. *pieřzgâš*), est. **perses**, fi. **perseessä**, weps. *perskes*)“ . Nende kahe paralleeli valguses tohiks ehk kriitiliseltki lugejalt loota kõnealuse eriskummalise -*ḗp-* ~ -*ḗs-*ilise tüvevahelduse võimaluse mõõnmist. Sõnade *jaḗs* ja *jaḗpuks* ühendamise semasioloogilise raskeltusutavuse puhul on esialgu muidugi tugevad pääraputused omal kohal. Kuid maksab siiski meelde tuletada, et vilja putke minekuga, millega lv. *jaḗs*-sõna tähenduses on tegu, on ühenduses teraviku kujunemine, mingi ora-, varda- või odateraviku kuju moodustumine, mida piltlikult on võidud nimetadagi vastavalt mingi algselt teravikku tähendanud sõnaga. Wiedemann'i sõnarm. teatel (s. v. *tipp*) eestis on ms. selleks tarvitatud sellesse tähenduspiirkonda kuuluvat sõna *tipp*, nimelt väljendis *odr tipus kõik* 'alle Gerste ist im Schuss'. Tähendus 'Schuss des Getreides' on sõnal *jaḗs* vaevalt algupärane, vaid see on võinud küll areneda algsemast tähendusest 'tipp, teravik, ora' vms., mille oletamise kaudu võimaldub ka etümoloogiliselt ühendada näiliselt teineteisele nii kauged sõnad kui *jaḗs* ja *jaḗpuks*. Viljakasvu alalt on pääleegi olemas üldtuntud kaugem paralleel 'ora, teraviku' piltliku tarvitamise kohta, nimelt sõnas *oras*, mis on ilmne tuletis sõnast *ora*. — Wiedemann'i e. sõnarm-us leidub kõnealusele lv. sõnale *jaḗs* täpne häälikuline vaste eL *jäps*, g. *jäpso* 'kleiner Becher', mida aga semasioloogilisil põhjusil temaga etümoloogiliselt identifitseerida tunnukse olevat raske. Või on siin siiski olemas etümoloogilise ühtekuuluvuse võimalus, kui võrrelda paralleeli sks. *Spitzglas* (> e. *pitsklaas*) ~ *Spitze*?

Eelnevaiks kahtlusi äratada võivaiks arutlusiks on julgustust andmas kaugemais sm.-ugri keelis leiduv tuntud 'ora, varras, oda, teravik jne.' tähendav sõna, mis häälikuliselt on lv. *jaḗs*-sõna täpne vaste. Esitatagu selle kohta

andmeid kõigepäält tšer. keelest, milledega tutvumine on põhjustanud käesoleva sõnavõtu: Ramstedt'il SUST XVII 32 *л-ррш* 'die Lanze, der Speer, der Spiess', *л-рршеш ко.лам папе.жаш* 'einen Fisch an den Spiess stecken' jne., Wichmann'il Tscheremissische Texte... 54 (nr. 270) *л-ррш* KB 'speer, eiserne spitze des speeres', Genetz'i tekstides SUSA VII 52 P (Krasnoufimsk) *жәпш* ~ *жәгш* 'einen... Stachel', *шнжа жәпш* 'den Stachel des Auges', S. M. Brailovskaja ja M. A. Rybnikova Лыдмы книга I (Moskva 1938) 133 järele mäe-tšer. kirjakeeles pl. йывшләät tähenduses 'lipuvarda tipud, teravikud', Lehtisalo'l FUF XXI 29 (Wichmann'i andmeil) tšer. M *л-ррша* 'eine am ende zugespitzte weidenrute, mit der man heu trägt', verb Tr. (Troitzkij jär.) *жәпшам* 'am spiess braten'. Lehtisalo on äsjatsiteeritud kohas viimati esitanud selle tšer. sõna vasted teistest uurali keeltest: lpK *л-рршас* 'bratspiess', sürj. *jos* 'spitze, dorn, stachel, splitter, keil, pflock, speiche; spitzig', ostj. vasted tähendusega 'bratspiess', samoj. jur. tähend. 'bratspiess, spiess', kam. 'stecken, stöckchen' jm. Tema on mainitud kirjutises lk. 28—30 käsitelnud alguurali l. silbi esivokaali *ä järglasi, milledeks läänemere-sm. keelis osutub ä - a (sm. *tämä, järvi* [vrd. lv. *jõra* << *jarvi*; J. Mg.] ~ sm. *sappi, talvi*), nii lv. *jaṗs, jaṗpüks* ~ *jäṗpüks* oma vokalismi poolest sobib kõigiti tšer. *л-ррш*-sõna ja selle oletatava sugulaskonnaga ühendada. Mis sõnaseesmise konsonantismi puutub, siis on juba varemini P a a s o n e n, Beiträge 247-248, sedasama tšer.-sürj.-ostj.-samoj. sõnapesakonda ja teisi käsitelles jõudnud tulemusele, et meil siin on tegu sm.-ugri algkeele -ps-ühendiga, mille järglaseks läänemere-sm. keelis on -ps- (vrd. sm. *lapsi*). Järelikult ka konsonantismildasa lv. *jaṗs* võib ilmsesti olla käsiteldava uurali sõnapere sugulasi. Lv. *jaṗs*-sõna semasioloogiline ühtekuuluvus viimasega võib tunduda kaheldav, sest tema algtäheenduse 'tipp, teravik, ora' vms. oletusse võib-olla igaüks ei usu nagu allakirjutanu. Kuid neid semasioloogilisi kahtlusi peaks aitama hajutada see üllatav tähenduslik kattuvus, mis valitseb *jaṗs*-sõna tõenäolise edasituletise (*jaṗsukse->)

jaḗpüks-i (NB 'Spiess; Bratspiess; Spicknadel') ja äsja-vaadeldud tšer.-lp.-sürj.-ostj.-samoj. sõnapere vahel. Nii siis derivaat on nähtavasti säilitanud algse või algsele lähedase tähenduse, kuna tüvisõna ise oletatavasti on tähenduse pildistumise teel saanud kaunis raskelt jälgitava tähendusemuutuse osaliseks.

Lv. keeles on aga üks teinegi mujal läänemere-sm. aladel tundmatu sõna, mida käesoleval korral riivamisi maksab mainida: Sj.-Wied. järgi *jukš*, pl. *jukšid* 'Dorn, Stachel (an Gewächsen)', *jukšid pēz (pūz)* 'Dornbusch', Kettuse sõnarm. teatel *juķš*, pl. *juķšid* 'distel, klette'. Sel on vaste loode-kura lt. murdes — Kettuse l.c. järgi *jukšiš*, Mühlenbach-Endzelin'i sõnarm-us *jukšin*, *jukšna*, *jukšna* 'die Distel'. Lätis see sn. on arvatavasti laen liivist, kus ta peaks olema genuinne. Täendusõpilisest seisukohast võiks ka kõnealune lv. *juķš* tulla ühendamisele eespool käsitletud tšer. jt. kaugemate sugukeelte vastetega. Häälikulist külge silmas pidades oleks selle lv. sõnaga võimalik hädavaevu sugulusvahekorda asetada ainult tšer. sõnakujud (*j1.pφš* jne.), sest siin oleks mõeldav lähtekohana sõnaseesmine sm.-ugri *-ks-* (? *-kč-*), mille jätkajaks tšer-s võib olla *-pš-*, *-pφš-* jne. (vt. näit. Beke, Cseremiszyelvtan 74, § 79 ja Toivonen, FUF XIX 232). Kuid l. silbi vokalismi poolest juba oleks raskusi lv. sn. *juķš* ja tšer. *j1.pφš* ühendamisel — vrd. näit. teissuguseid lmsm.-tšer. vokaalivastavusi Wichmann'i Tscheremissische Texte sõnaloetelu põhjal sõnus sm. *jumala* ~ tšer. KB *jâ.mâ*, U *jû.mâ* 'Gott', sm. *kupla*, *kuula* ~ tšer. KB *kâ.βâl*, U *kû.βâl* 'wasserblase'. Lp.-sürj.-ostj.-samoj. ülemalkäsitletud sõnapere tuleks niisuguse lv.-tšer. sõnaühenduse puhul eritüvelisena täiesti kõrvale jätta. Tšer. sõna ühtekuuluvus viimastega näikse siiski olevat nii ilmne, et tema eraldamine viimaseist ja *ks-* (*-kč-*?) tüveliseks tembeldamine tundub vägivaldsusena, rääkimatagi äsjamainitud vokalismi raskusist, mis esile kerkiksid lv. *juķš-* ja tšer. *j1.pφš-*sõna etümoloogilisel samastamisel. Sellepärast tuleb kahtlemata eelistada lv. *jaḗs-* ja tšer. *j1.pφš-*sõna ning viimase kaugema sugulaskonna etümoloogilise hõimluse oletust, mille püsti-

tasime mõni rida eespool. Otse käegakatsutav pole, nagu nägime, seegi, kuid usutavuse piirides ta allakirj. arvates liigub.

7. Lüüdi v. *kuruda*- ja tema mrd. vaste võimalus.

Ojansuu kirjapandud Šuoju lüüdi murde tekstis SUST LXIX 87 on kohatav 'veerema' tähendusega huvitav verb *kuruda*- lauses *še pię ottaa kurudaę ięřh täü sab-lüpiejtę* 'Se pää ottaa kierii pois sen miekan päältä'. Sellele väga lähedasena, vähemalt semasioloogiliselt, paistab vpsK Šimjärve murde v. *turutteļe- Kettuse ja Siro tekstides SUST LXX 107: *sid valihēz hüunhidenket puzuhu i sigou turutēlihe* 'Sitten pyörähti höyhenkoriin ja siellä pyöriskeli'; vrd. ka M. M. Hämäläinen ja F. A. Andrejev, Vepsa-venähine vajehnik 58 *turutada* 'катить, вертеть'. Tõsine etümoloogiline võrdlus ld. *kuruda*- ja vpsK *turutēļe*- verbi vahel pole muidugi lubatav, kuna nii selgelt erineb nende sõna-alguline klusiil (*k-* ~ *t-*) kui ka tuletuslik külg. Võrrelda tohime neid vahest ainult selle tagamõttega, et siin meil on tegu onomatopoeetilist laadi verbidega, milledes häälikuline lähedus eri keelis võib osutada suureks, ilma et nad tarvitseksid olla algupärasele samatüvelised etümoloogilise suguluse tavalises mõttes. Šimj. vps. murdes esineb sama arvatavasti deskriptiivset laadi tüvi võimalikult ka ühes noomenis, mille leiame tsit. tekstikogust lk. 136, mõistatusest *ion noudeįžed, a peivou turuškeįžed*. — *sija* 'Yöllä laudat, mutta päivällä kääröt. — Vuode'.

Ld. kõnealune v. asetub siiski tõsisemasse valgusse, kui arvestada, et mrd. keeles temal võiks olla häälikuliselt üllatavalt lähedane, semasioloogiliseltki usutavana tunduv vaste verbitüves *kurod-*, *kurud-*. Viimast kohtame Paa- sose rahvalauludekogus, SUST LXXVII 392 lauseis *mon i nej noškstan sur erža kurutca* 'laufe ich los, Sur-Ersäne, und treibe sie in die Enge' (emapõdra sissepiiramisest jahil), *fej kurudį (-ro-) šard-avaň son ešę (<ejšę)* 'trieb er die Hirschkuh', 393 *uk a noldasį řižojeň kurodmo* 'er lässt

den Fuchs nicht (die Hirschkuh) treiben'. Väljendi *mon... kurutca* on Paasonen, nagu nähtub tsit. lk. 2. alamärkusest, soome keelde tõlkinud verbiga 'kierrän'. Nii siis saksakeelne tõlge on kaudne, sõnasõnaliseks tuleb lugeda ilmsesti joonealuses antud soomekeelset, vrd. Renvalli sõnarm. *kierrän, -rtää* 'volvo, torqueo, circumago e. c. molam manualem, volvendo complico e. c. filum l. funem, circumeo l. cingo e. c. ursum, circumdans irretio e. c. aviculam, circumeundo evito e. c. fossam', 'umrollen, umdrehen, umgehen l. umringen, umgehend vermeiden, umringend einwickeln, sich herumtreiben'. Mrd. *kurud-*verbi tähendus on nähtavasti '(metslooma jahil) sisse piirata', nii siis transitiiiv-faktiivne, nagu üldiselt *d*-lisisil verbidel mrd-s, näit. *Budenz'i UA 122—123* ja *Jevsevjev'i tsit. grammatika 126 (§ 114, 4)* järgigi (vrd. siiski harve mini mrd-s ka *d*-lisi intransitiivne nagu *tonad-* 'sich gewöhnen, lernen' j. t. *Budenz'i UJA 175*). Tähendus 'sisse, ümber piirata' ilmneb eriti selgesti Paasose tsit. tekstikogu lk. 155 lauseist *krugom kurudž odžorañ rozbojnik* 'fassten die Räuber den jungen Mann herum', *ton krugomjondo rozbojnik kuruttadž* (< *kurot-*) 'wirst du ringsum von Räubern gefasst werden'. Lmsm. keelis on *ða-*, *ðä-*verbid niihästi transitiiivsed (näit. sm. *nimeän, lisään* jt.) kui intrasitiivsed (näit. sm. *makaan, uppoan, putoan* jne.), seepärast pole üllatav, et ülemaalnähtud ld. v. *kuruda-* (< **kuruda-*) evib intransitiivse tähenduse. Võrreldavate ld. ja mrd. verbide tähenduslik suhe — kuigi nad on tuletatud sama *d-* (*ð*-)sufiksiga — on nõnda siis umbes sama kui sm. erisufiksilisil, kuid samatüvelisil verbidel (Renvalli järgi) intransitiiv-refleks. *kierin, iä ~ kierun, ua ~ kieryn, yä* 'volvor l. circumagor ut rota, ovum, discus, inde volvendo procedo', 'sich umwälzen l. umdrehen, sich fortwälzen' ühelt ja transitiiiv-fakt. *kierrän, -rtää* (vt. äsja eespool) teiselt poolt.

Ld. *kuruday* 'kierii' verbi puhul võib kergesti meenuda ung. üldtuntud v. (Kelemen'i sõnarm. näit.) *gurul(ni)* 'kollern, kugeln, rollen', intransitiivsena *gurit(ani)* 'kugeln, rollen, walzen'. Kuid kuna tagavokaalseis sõnus ei mõõneta ung. *k-* (*g-*) ~ lmsm. *k-* vastavust sm.-ugri algkeelest päri-

nevais sõnus (ung-s ootaks sõna-algulist *h-d*, vt. Toivo-
nen, FUF XXII 134 jj.), siis vaevalt julgeks väita ld. (-mrd.)
ja ung. verbi de etümoloogilist sugulust. Ung. kõnealune
verb võib olla deskriptiivis-ürgloomingulist, sekundaarset
algupära (vrd. äsja ld. *kuruda-* ~ vps. *turutel-* tüve võrdle-
misel öeldut).

8. Eesti sõna *kolk* 'nurk jne.' sugukonnast.

Etümoloogiline selgitus allakirj. teada puudub eL sõnal
kolk, g. *kolga*, mille tähendusena W i e d e m a n n'i sõnarm.
annab 'Winkel, Ecke, District, Anger, Meerbusen', *kolga-
naine* 'Wöchnerin' (vrd. *nurganaine* id.), *silma-kolk* 'Augen-
winkel', *hüle-k.* 'Mundwinkel'. Sõna esineb ka kohanime-
des (näit. *Kolga, Kolga-Jaani*), nagu juba W e s k e on maini-
nud oma teoses Славяно-финск. культ. отнош. 46—49,
tema mõningaid lmsm. vasteid käsitledes ja selle lmsm.
sõna vene keelde laenamist oletades. Seda laenuoletust
pole hilisemad lmsm.-slaavi laenusuhete uurijad (M i k k o l a,
K a l i m a) hääks kiitnud ega korranud, ja meiegi võime
sellest kui paikapidamatust mööda minna. Vaadelgem see-
vastu kõnealuse e. sõna vasteid lmsm. keelis, kuivõrra see
on võimalik sõnaraamatute ja trükitud loetelude põhjal:
lv-s ainult kohanimena S j.-W i e d. *Kuolka* 'Kolken (gros-
ses Livendorf)', Kettuse Liv. Wb. järgi *kūolĳka*, ill. sg.
kuolĳkĳ 'das dorf Kuolka (d. Domesnäs)' (võrreldud e.
kolk-, sm. *kolkka*-sõnaga täh. 'ecke, winkel', nagu muide
juba W e s k e l l. c. ja hiljemini O j a n s u l SUST XXXV, 109,
ja konstateeritud sõna laenamine lv-st Dondangeni lt. mur-
desse kujul > *kolka* 'ein sandiger vorsprung im meere');
vdj-st esitab juba A h l q v i s t'i Wotisk Grammatik 129
kolkka 'hörn' (võrdluseks esitatud sm. id., e. *kolk*), edasi
M u s t o n e n Vir. I 171 Jõepära murde *kolkka, sântšük.*
'sänkynurkka', *jumalak.* 'jossa jumalankuva pidetään', *lau-
töik.* 'pöytäinnurkka ovensuussa', *ahjok.* 'uuninnurkka',
Tsvetkov, AES Jõepäralt *kolĳ*, g. *kolĳa* jne. 'kolĳ
(угол; часть)', 'nukk (угол)', *kolĳeš kolĳkĳ* (= nurgast
nurka), in. sg. *kolĳkež ~ nurkkež*, adj. *kolĳkejn* 'kolgeline
(угольный)', *kolĳkejm mā tükki*, sm-st annab R e n v a l l'i

sõnarm. Viiburi murde sõnana *kolkka* 4. 'angulus domus exterior, angulus plateæ in urbibus', 'Ecke', Lönnrot'i sõnarm. *kolkka* 2. 'yttre l. inre hörnet af ett rum, vrå, gathörn, vinkel, hörn, kant', *aidan k.* 'gärdesgårdshörn', *äärimäinen kaupungin kolkka* jm., kuna krj.-aunusest ja vps-st vähemalt trükitud sõnaloetelud ei anna otsitavat vastet käsitledavale sõnaperele.

Seni öeldule, endastmõistetavale, tuleb lisaks märkida veel lmsm. *kolk(ka)*-sn. vaste võimalus mrd-s. Sellise vastena tuleb küsimusse mrd. rahvaluule *kolka* (= *kolka*), dem. *kolkiine* (= *kolkiine*), mida võib korduvalt kohata Paasose tsit. ersa rahvalauludes, nimelt SUST LXXVII 343 *kolkiines paro te tumon-kolka* 'Ein schöner Wald ist dieser Eichenwald', 348 *gubor pras sacnos orešnoj kolka* 'auf dem Hügel wuchs ein Haselwäldchen', 351 *užo mon sovan orešnoj kolkas* 'Halt, ich gehe in das Haselwäldchen hinein' (*kolkas* ill. sg.), edasi ka SUST LXXXI 15 lauses *guborent praso son poj kolkiine* 'auf dem Hügel (wächst) ein Espengebüsch', lk. 16 *še poj kolkasonit alašan stada (zd-)* 'im Espengebüsch (weidet) eine Schar Pferde', lk. 562 *piže-ñ sućemef bratoš kolka-nzo | kolka jutko-va piže lüganzo* 'es hat Wäldchen (wie) Kupferkämme, Bruder, zwischen den Wäldchen hat es grüne Wiesen'. Näeme, et see mrd. *kolka, kolkiine* on tõlgitud sõnadega 'Wald', '-gebüsch', 'Wäldchen'. Lmsm. ja mrd. *kolk(ka)* ~ *kolka* häälikulise kattuvuse puhul pole vaja sõnu kulutada — 1. silbi vokalismi kattuvuse puhul vrd. näit. mrdE *kolmo*, mrdM *kolmä* 'drei' ~ sm. *kolme* Paasosel, Mordwinische Chrestomathie 80, nr. 267, kuna lmsm. 2. sb. *-kka* ~ mrd. *-ka* (*-ka*) vastavuse paralleeliks sobib näit. T o i v o s e poolt Vir. 1932, 53—54 käsitledud etimoloogia mrdE *tarka* 'platz' ~ sm. *tarkka*, e. *tark* jm. Nende tähenduslik sugulus pole nii läbipaistev. Kuid viimase võimalikkusse uskumiseks täheldatagu siiski, et eestis ms. esineb ka täh. 'Anger', mis viitab tähenduse arenguvõimalusele 'nurk' > 'niidunurk, -kuru, väike niit' ja omalt poolt annab tuge mrd. tähendusarengu oletusele 'nurk' > 'metsanurk, -kuru, (väike) mets, varik'. Tähelepanдав on ühtlasi, et eestiski 'nurka' tähendavad sõnad annavad koos

mets-sõnaga üldtuntud liitsõnu, vrd. *metsanurk*, *-kolk*, *-kuru*, *-nukk*, kuigi just viimaste tähenduseks pole alati 'Wäldchen'. See aga siiski omaltki poolt näitab, et 'metsal' ja 'nurgal' on sidevuskalduvusi. — Kurioosumina mainitagu, et Lönnerot oma sõnarm-us näikse mõelnud sm. *kolkka* vn. päritolule, võrreldes teda vn. sõnaga *уголокъ*, mis muidugi ei saa küsimusse tulla.

Mis selle lmsm.-mrd. sõnarinnastuse tähendusliku usutavuse juures jääb puudu, seda arvatavasti korvab konstateering, et samasugune tähendusvaheldus 'nurk' ~ 'väike mets, varik' on kohatav veel ühes teiseski lmsm.-mrd. sugulussõnas. Mõtleme nimelt lmsm. sõna, mille Wiedemann'i sõnarm. eestist annab kujul *kuru*, g. *kuru* 'Winkel, dunkler Corridor (in der Riege), schmaler Weg zwischen Zäunen (= tänav), Kellerhals, Eingang in den Keller, (O) Kaffscheune an der Hinterwand des Hauses, „Roof“ zum Heizen des Ofens von aussen)' ja mida soomest tunneb Renvall'i sõnarm kujul *kuru*, *run* 'sinus minor e. c. maris, angulus domus', 'kleine Bucht, Ecke' (-*huru* id.), Lönnerot'i sõnarm. *kuru* 'djup fåra, fåra emellan grundare ställan på elfsbotten; ... spetsig vinkel, spetsigt hörn, liten bugt, vik; ösrum i båtens bakstam'. Sellega peaks võima võrrelda Paasose ersa Vetškanovo rahvalauludes SUST LXXVII 421 leiduvat sõna *kuro*: *vaj lužomnesęnt kuz kuro, už kuz kurosońt kuz kudo* 'in der Niederung (steht) ein Fichtengehölz, im Fichtengehölz ein Haus aus Fichtenholz', nii siis siin *kuro* 'Gehölz'. Häälikulisi vasturääkivusi sel sõnavõrdlusel pole (1. silbi vokalismi suhtes vrd. Paasose Mordw. Chrestomathie 92, nr. 424 mrdE *lužadoms* 'zusammenfallen, einstürzen, ...' ~ sm. *luho*, *luhi*, *luhistua*, ibid. 100, nr. 528 mrdE *nupoń*, *lupoń* 'moos' ~ sm. *luppo*), ja semasioloogiline suhe on umb. sama kui eelmisel sõnarinnastusel *kolk(ka)* ~ *kolka*, *kolkine*. E.-sm. sõna *kuru* on kahtlemisi, aga sedagi vist põhjusetu, peetud vanaks germ. laenuks (vt. Setälä, FUF XIII 384, 394) või on talle sm.-ugri (näit. tavalisimalt ja usutavaimalt sürjani) vasteid arvatud leidvat (Lindström, Europaeus, Budenz, O. Donner, N. Anderson, Weske, Kalima jt., vt.

kirjanduseviiteid K. D o n n e r'i etümoloogilises Verzeichnis-teoses). Kuid allakirj arvates neis varasemais sõnavõttudes pole arvestatud, et lmsm. keelis võib olla teine homonüümne *kur*-tüvi (vrd. e. *kuristik*, sm. *kurimus* jne.), mis ülemalkäsiteldust tuleks vist küll eraldada. Eespool tutvusime juba homonüümse verbitüvega *kur*-, mida vähemalt käepärast olevate lmsm.-mrd. ainestike valguses ilmselt jällegi neist nominaaltüvedest tuleb lahus hoida.

9. Vps. *mut* sõna selgituseks.

Kõnealune vps. sõna, millele vähemalt trükitud allikaist pole silma puutunud vasteid teisist lmsm. keelist, esineb juba Ahlqvist'i sõnaloetus, Anteckningar 95 kujul *mut*, *-ud* 'manslem. R. *myðo*', edasi Tunkelo käsikirjalises ainestikus vpsP Kaskeza murdest *mut*, *-ud* 'penis', (sõinu-sõnas) *māņę mutulę* ja Kettunen-Siro vpsP Pervakei tekstides SUST LXX 189 lauses *mutu. hatrat fehtazę* 'Peniksellä tehdään jalkariepua'. Sel vpsK ja vpsP sõnal näikse olevat etümoloogiline vaste volga-sm. keelis, nimelt Paasoselt, Beiträge 263 ja Toivoselt, FUF XIX 75 (nr. 47., vrd. ka lk. 211) käsiteldud samasse tähenduskategooriasse kuuluv sõna: mrdM *moša* 'scrotum, hodensack samt hoden', tšer. (B u d e n z) *mučá* 'scrotum', *m. kü* 'testiculus'. Vps. *mut*, *mut* < *muttu juhtumis esinev *-tt-* võib lähtunud olla sm.-ugri *-tš(-č-)*häälikust nagu Toivose poolt op. cit. 208 käsiteldud e. *utt*, sm. *uuttu*, *uttu*, sm. *puuttua* jt. sõnus. 1. silbi vokalismi suhtes vrd. Paasose Mordw. Chrestomathie sõnaloetus lk. 80, 96 ja 101 (nr. 258, 474 ja 537) mrd. *moda* 'erde, ...' ~ sm. *muta*, mrd. *kodams* 'weben, ...' ~ sm. *kutoa*, mrd. *odar* 'euter' ~ sm. *udar* jm., Wichmann'il Tschere. Texte sõnaloetus lk. 63, 62 ja 70 (nr. 429, 405 ja 549) tšer. (*ko-ęm* KB ~) *kuęm* U 'weben' ~ sm. *kutoa*, tšer. (*kārmāzak* KB ~) *kurmāza-k* T 'waldschnepfe' ~ sm. *kurmitsa*, tšer. *lu* KB, U, *lu* B 'zeln' ~ sm. *luku* etc.

Ahlqvist, nagu ülemalesitatud tsitaadist näha, on arvatavasti mõelnud vps. sõna venepärasusele, võrreldes

teda vn. sõnaga *мудо*, vrd. Da l' i Толковый словарь⁴ *мудо* 'мошонка самца вмѣстѣ съ ядрами; иногда вмѣстѣ и съ дѣтороднымъ членомъ'. Semasioloogilisest küljest oleks selline laenuoletus (vn. > vps.) vastuvõetav, kuid häälikuliselt vaevalt, sest vn. *-d*-le vastab vepsasse tulnud laenudes üldiselt *d*- (mitte *-tt-*, *-t-*, vrd. vps. *ad* 'Hölle' < vn. *адъ* ja *роду* < vn. *родъ* Mikkola, Berührungen 62 ja SUST LXXV 36), ja ka vn. *-ó* korvamine vps. *-u*-ga teises silbis pole ootuspärane. Seepärast tuleb käsitledava vps. sõna seletamisel eelistada volga-sm. sugulusniite, mis tal eelõeldu põhjal paistavad olevat ilmsemad.

Täienduseks

eespool EK 1939, lk. 71, nr. 3 all käsitletud läänemere-sm.-mrd. adverbitüübi kohta tähendatagu, et (ja seda on allakirjutanule meelde tuletanud mag. A. R a u n) lühidalt on läänemere-sm. **-da-*-liste (vps. *istud*, *sejžud*, sm. *istually*, e. Kodavere *išso*, eL *saizu*) ja mrd. *-do-*, *-dä-*-liste adverbide (*komado*, *-dä* jm., kokku esitatud viis näidet) sugulust puudutanud ka R a v i l a, Vir. 1932 376, kuid kuna sellest käsitlest pole jälgi ei kõnealuse Vir. aastakäigu „Sana-luettelos“ (ei üksiksõnade ega sufiksita all) ega ka K. D o n n e r'i etümoloogilises Verzeichnis-teoses, siis on ta allakirjutanul jäänud kahe silma vahele. Sama uuriija on SUSA XLV, 6 8—9, eriti alamärk. 1 mrd. kõnealuse liite ühendanud lp. *-t-* (< **da-*) liitega (vrd. lp. *gobmot* 'kumossa', *ruoktöt* jm.), mida L e h t i s a l o kõnealuse sufiksainese viimase võrdleva käsitlejana (SUST LXXII 277—8) — tähelepanematuses? — pole arvestanud, kuid mis usutava ühendusena sinkohal väärib täiendavat mainimist.

Sur des points de comparaison des langues fennobaltiques et finnoises de la Volga.

1. Finnois et carélien *malo*, estonien *mala* (? *mano*) et leurs correspondants possibles en lapon et en mordve. — Les correspondants du mot finn. *malo* présentés ici d'après les dictionnaires et les collections folkloriques imprimées (p. 3—4), dans les collections dialectales manuscrites et les poésies populaires de la Carélie du nord (p. 4—5) et en dernier lieu (p. 5) le mot rare *mala* 'bord de la mer' qui se trouve dans le dialecte littoral de l'Estonie du nord-est sont tous (*mala*, *malo* < **maloi*, *malu*) analysés par l'auteur du côté sémantique (p. 5—6). Se fondant sur cette analyse il trouve que dans les trois langues fennobaltiques mentionnées la majeure partie des faits cités se ramènent à la signification primitive 'bord, lisière'. D'autre part (p. 6—8) on fait état également de données se trouvant dans les dictionnaires finnois, dans une moindre mesure aussi dans les matériaux de la poésie popu-

laire, lesquelles ramènent à la face sémantique 'crevasse, fissure' et 'ouverture de la glace (auprès du bord)'; elles sont encore appuyées par le mot lapon *mõalus* etc. et même le russe du nord *маайюжка* emprunté au fennobaltique (vepse?). Il n'est pas facile d'unir la dernière signification au sens primitif supposé 'bord, lisière', et pour cette raison il n'est pas impossible qu'on ait affaire ici à une racine tout à fait particulière, ou bien (ce qui, bien entendu, n'est pas certain) que, tous les éléments traités appartenant à une seule famille de mots, il faille supposer une évolution sémantique 'bord, lisière' > 'crevasse, ouverture de la glace auprès du bord' > 'crevasse, ouverture en général'. Qu'en dépit de la dernière nuance de signification gênante nous ayons, dans la circonstance présente affaire dans les langues fennobaltiques à un mot signifiant primitivement 'lisière, bord', c'est ce que semble confirmer également l'existence d'un parent étymologique de ce dernier en mordve, où nous trouvons (p. 8—9) la postposition *malašo*, *-sto*, *-v* etc., cadrant absolument du point de vue phonétique, avec la signification 'chez (sans mouvement), de chez, chez (avec mouvement)'. Mais la découverte de cette dernière encourage l'auteur à mettre dans la famille de mots en question (p. 9—11) la postposition de l'estonien du sud *man(n)*, *mano*, *mant*, mêmes sens, bien qu'en raison des difficultés phonétiques (l'alternance insolite *-l- ~-n-*, la compression possible de cette postposition etc.) on doive, bien entendu, être prudent avec la dernière hypothèse. C'est le mot letton-lituanien *mala* 'bord, rivage, pays(âge)', auquel le mot fennobaltique-mordve examiné ici pourrait avoir été emprunté. Mais la voie de l'emprunt aurait pu être en sens contraire également (finno-ougrien > baltique) s'il apparaissait que le *mala* des langues baltiques n'a pas une origine indo-européenne.

2. A propos du finnois *ololta*. — Les adverbes finnois *ololta*, *oloksi* etc. signifiant 'beaucoup, abondamment' et les adjectifs correspondants *olohko*, *olova* etc. se trouvent avoir des radicaux apparentés, sémantiquement proches, en carélien et en vote (*o.rovahko*, *Ölewöisē*) et ils remettent en mémoire le fait déjà connu, à savoir que cet intéressant développement particulier du verbe *olema* 'être' a des correspondants en lapon (*ollō* 'beaucoup' etc.) ainsi qu'en tchéremisse (*ū.lē* p. 11—13). Avec une réserve prudente on considère finalement (p. 13—14) comme possible que le mordve *lamo*, *lama* 'beaucoup' soit de la même origine, ce qui est très vraisemblable sémantiquement, mais phonétiquement (cf. le correspondant fennobaltique exact à supposer *olema* — *lamo*) éveille des doutes justifiés surtout en raison du vocalisme *a* de la deuxième syllabe.

3. A propos des adverbes fennobaltiques du type estonien *istu*. — Touchant un type d'adverbe connu dans les langues fennobaltiques, qui repose sur un substantif verbal muni d'une désinence particulière *-da*, *-dā* on donne des exemples de diverses langues: type lude *kumad'i* 'à la renverse' (p. 14—15), type vepse *istuld*, *-l* 'assis', *püstūt* 'debout' etc. (p. 16), le type carélien *kumoallah* 'à la renverse' etc. (p. 16—17), le type finnois *istu(v)alla* 'assis', *pystyällä* 'debout' etc. (p. 17—18), des adverbes verbaux relativement rares en estonien *istu* 'sur le séant', *seisu*, *püsti* 'debout', les formes du vote également rares *pissüä* 'debout', *seisua* 'debout'

(p. 19—20). On présente encore des données plus détaillées sur le type d'adverbe apparenté en mordve *oza/d*, *-to* 'sur le séant' etc. (p. 20—21). On avait déjà signalé auparavant (cf. p. 22) la parenté des types adverbiaux fennobaltiques et mordves traités ici, mais pour les comparer on n'avait pas tenu compte des matériaux de toutes les langues fennobaltiques ni particulièrement des formes nominales sans désinence des langues fennobaltiques le plus proches des adverbes mordves (**pistüda*, **istuda*, **seisoda* etc.), de même qu'on n'avait pas prêté attention à l'identité de radical d'une grande partie des adverbes fennobaltiques et mordves examinés ici (de 6 exemples mordves 3 apparaissent dans les langues fennobaltiques), qui elle aussi confirme l'ancienneté de ce type d'adverbe.

4. Parallèles au futur périphrastique fennobaltique dans d'autres langues finno-ougriennes, en particulier dans le finnois de la Volga.— On avait traité dans „Eesti Keel“ 1936 p. 65 sqq. des cas de futurs périphrastiques dans les langues fennobalt., formés d'un verbe signifiant „commencer“ + infinitif en *ma* (exemples de l'estonien, du lude, de l'olonetzien, du vote, parallèle plus éloigné du hongrois); on présente ici comme parallèle qui les confirme à examiner de plus près un futur de même type en mordve (par ex. *mon moñs kortamo karmar* = je vais parler moi-même etc.) et en tchérimisse (par ex. *βursa-š tuñale-š* = il va m'injurier, réprimander etc.) d'après des publications scientifiques (textes etc.) et des données des langues littéraires finnoises de la Volga. Pour finir on attire l'attention sur l'extension plus vaste de ce type de futur ailleurs dans l'aire finno-ougrienne avec une brève allusion à sa présence en votiak, vogoul et ostiak, tandis que l'examen plus détaillé du problème en son entier dans le domaine des langues de parenté plus éloignée des langues fennobaltiques est laissé au soin des spécialistes de ces langues.

5. Un correspondant possible en mordve de l'estonien *läpastama* etc. — A propos des correspondants du verbe estonien *läpastama* ~ *lämmastama* 'ersticken' etc. dans les autres langues fennobaltiques, du problème de l'alternance se trouvant dans ce radical et de la possibilité d'un rapport étymologique de ce verbe avec l'adjectif fennobaltique *lämmi* 'chaud' etc. (qui du reste a déjà été supposé pour le verbe *lämmas(s)ta-*), l'auteur présente l'hypothèse selon laquelle le verbe mordve *l'ëpi(ja)-*, *l'ipsta-* 'ersticken' est peut-être étymologiquement apparenté à la famille des mots fennobaltiques, et il justifie cette supposition pour des raisons phonétiques et morphologiques.

6. Live *japs* 'Schuss des Getreides' et *jä pūks* (*japūks*) 'Spiess; Bratspiess; Spicknadel' à la lumière des correspondants dans les langues apparentées. — Tout d'abord on montre que le live *jäpūks* (*japūks*) peut être le mot *japs* avec le suffixe de dérivation *-ks-* (**japsukse-* > *jaṣpuks*), avec chute intérieure de *-s-* par dissimilation, comme dans le mot live *porsas* >> *pūraz* d'après l'hypothèse de Kettunen) et on justifie aussi sémantiquement cette supposition au premier abord difficilement croyable. Ensuite on rapproche le live *japs* (est. ? *jäps* 'Becher') d'un mot se trouvant dans d'autres langues ouraliennes signifiant 'tige, perche, lance, pointe', en fournissant en particulier des données plus précises sur le correspondant tchérimisse *ji-pqš* etc. etc. 'lance, épine, broche à rôtir' et on analyse le côté phonétique de ce rapprochement étymologique. Le mot

tchérémissse pourrait être rapproché étymologiquement d'un autre mot live obscur *jukš* 'épine', 'chardon', mais dans ce cas le vocalisme de la première syllabe live et tchér. rendrait la comparaison difficile et avec ce rapprochement il faudrait écarter tout à fait les correspondants des autres langues ouraliennes (lapon, zyriène, ostiak, samoyède), qui sont considérés sûrement comme apparentés au mot tchérémissse en question, du radical live-tchér., ce qui ne semble pas être acceptable. C'est pourquoi il faut admettre l'hypothèse faite auparavant d'après laquelle les correspondants du mot tchérémissse et de sa famille ouralienne sont plutôt le live *japs* (? est. *jäps*), le radical ouralien en *-ps-*.

7. Le verbe lude *kuruda-* et son correspondant possible en mordve. — Dans cet article on rapproche étymologiquement *kuruda-* 'il se roule' apparaissant dans un texte dialectal lude et un verbe de chansons populaires mordves *kurod-*, *kurud-* signifiant 'cerner (un animal sauvage)', rapprochement auquel il n'y a pas d'objection phonétique ni morphologique; l'alternance de sens 'se rouler' et 'cerner (une bête sauvage)' apparaissant dans cette coordination de mots peut être constatée comme parallèle servant de confirmation dans le verbe finnois *kierin*, *-iä*, *kierrän*, *-rtää*. Le verbe lude en question a un correspondant le rappelant également en vepse (*turutel'*, *turutada*), langue qui lui est le plus apparentée; mais en raison de la différence des consonnes initiales on ne peut pas le rapprocher étymologiquement des précédents: il faut penser qu'on a affaire ici à un verbe de nature onomatopéique, qui dans diverses langues peut prendre des formes phonétiquement proches sans que nous puissions constater une parenté étymologique dans le sens de l'histoire de la langue. C'est la même chose qu'il faut penser du verbe hongrois *gurul(ni)* 'kollern, kugeln, rollen', comme factitif *gurit(ani)*, que, malgré sa ressemblance étonnante, on ne peut pas considérer comme apparenté aux verbes lude-mordve traités ici en raison du consonantisme initial (*g* au lieu du finno-ougrien *k > h* qu'on doit attendre) et de son caractère descriptif.

8. La famille du mot estonien *kolk*. — On présente dans l'article les correspondants de l'estonien *kolk* ('coin etc.') dans les autres langues fennobaltiques (toponyme live *Kuolka*, vote et finnois) et on suppose que ce substantif fennobaltique est apparenté au mordve *kolka*, diminutif *kolkiine* 'petite forêt, boqueteau' apparaissant dans des chansons populaires. Du côté phonétique le mordve *kolka* est l'exact correspondant du fennobaltique *kol(ka)*; à propos du côté sémantique qui éveille le doute on peut penser que du sens initial 'coin' le mordve a développé une signification spéciale 'coin de forêt', puis 'petite forêt, boqueteau'. De l'avis de l'auteur la possibilité d'un tel développement sémantique est confirmée par le fait que l'alternance de signification 'coin' ~ 'petite forêt, boqueteau' semble exister également dans un autre mot apparenté fennobaltique-mordve, savoir l'estonien *kuru* 'coin etc.' (correspondants en finnois), mordve (*kuz*) *kuro* 'petite forêt, boqueteau (de sapins)', qui phonétiquement peuvent appartenir à un même groupe.

9. Pour l'explication du mot vepse *mut*. — Comme correspondants du mot connu du vepse septentrional et central *mut* < *muttu, *mut* 'penis' on présente ici le tchérémissse *muča* 'scrotum', mordve

mokša *moša* 'scrotum' qui compte tenu aussi bien du vocalisme de la I syllabe que du consonantisme intérieur (tch. -č-, mord. -š-, fennob. -tt- provenant peut-être du son finno-ougrien -tš- [č]) peuvent être apparentés. Ahlqvist en son temps paraissait voir dans le vepse *mut* un emprunt au russe (*myòó*) mais cette hypothèse d'un emprunt n'est pas défendable pour des raisons phonétiques (le *o* russe serait représenté par *d* dans un mot d'emprunt vepse et la substitution de *o* russe par *u* en vepse serait inattendue); c'est pourquoi il faudrait préférer l'hypothèse de l'origine finno-ougrienne du mot vepse.

ADDITION.

On note touchant le type d'adverbe fennobaltique-mordve traité ci-dessus (EK 1939, lk. 71) sous le no 3 que Ravila l'avait déjà traité brièvement, en en fournissant les correspondants en lapon (*gobmot* 'à la renverse etc.').

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetiste nimestik.

- I. 1921. L. Kettunen ja O. Loorits, Esimene liivi lugemik. Hind 30 s.
- II. 1921. Eestlasele eesti nimi. Alandatud hind 25 s.
- III. 1921. Soome muinasjutud I. Toimetanud M. Nurmik. Alandatud hind 15 s.
- IV. 1921. 15.000 uut sugunime. Alandatud hind 25 s.
- V. 1922. Teine liivi lugemik. Hind 40 s.
- VI. 1922. Seto lugemik I. Hind 50 s.
- VII. (1923.) Soome muinasjutud II. Alandatud hind 15 s. Pealadu „Noor-Eestis“.
- VIII. (1923.) Soome muinasjutud III. Alandatud hind 10 s.
- IX. 1923. Kolmas liivi lugemik. Hind 25 s.
- X. 1924. Neljas liivi lugemik. Hind 25 s.
- XI. 1924. Kodotulõ', Seto lugemik II. Hind 75 s.
- XII. 1927. E. Muuk, Eesti keeleõpetus I. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- XIII. 1927. E. Muuk, Lühike eesti keeleõpetus I. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- XIV. 1926. Seto pühä evangeelium. Hind 1 kr.
- XV. 1926. Viies liivi lugemik. Trükk otsas.
- XVI. 1927—1931. A. Saareste — A. R. Cederberg, Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. Vihk I. Hind 2 kr. Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.
- XVII. 1938. V. Tauli, Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid. Akad. Kooperatiivi kirjastus.
- XVIII. 1929. J. Mägiste, Eestipäraseid isikunimesid. Trükk otsas.
- XIX. 1931. J. Mägiste, Soome-eesti sõnaraamat. Alandatud hind 7 kr.
- XX. 1932. A. Koort, Keel ja loogika. Hind 50 s.
- XXI. 1932. J. Mägiste, Algsoome 1. silbi *eü* eesti keeles ja algsm. *öü* küsimus. Trükk otsas.
- XXII. 1932. A. Saareste, Eesti keeleala murdelisest liigen-
dusest. Hind 60 s.
- XXIII. 1932. A. Saareste, Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. Hind 50 s.
- XXIV. 1933. J. Mägiste, Kõhklevaid mõtteid läänemere-
soome laensõnade uurimise puhul. Hind 40 s.

AR2-96-01453

- 504 1170
-50
- XXV. 1933. E. Kobolt, Produktiiv keeles. Trükk otsas.
- XXVI. 1934. P. Ariste, Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Trükk otsas.
- XXVII. 1935. J. Mägiste ja E. Elisto, Eesti nimi. Hind 50 senti. Teose 1. trükk on läinud Nimede Eestistamise Keskbüroo omandiks.
- XXVIII. 1936. J. Mägiste, Eestipäraseid eesnimesid. Nimede Eestistamise Liidu kirjastus.
- XXIX. 1936. J. Mägiste, Eesti *saama*-futuuri algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. Hind 50 s.
- XXX. 1937. R. Nurkse, Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. Hind 1 kr.
- XXXI. 1937. V. Niilus, Valimik leivu murdetekste. (Äratriikk Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamatust 1936.)
- XXXII. 1937. J. Mägiste, Laenatud indo-euroopa verbi-prefikseist läänemere-soome keelis. Trükk otsas.
- XXXIII. 1938. E. Põldre, Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles. Hind 40 s.
- XXXIV. 1938. M. Toomse, Ida-vaivara murdest. (Äratriikk Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamatust 1937 — I.)
- XXXV. 1938. A. Raun, Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest tööst keeleteaduse alal. Hind 40 s.
- XXXVI. 1938. A. Saareste, Eesti keele mitmest palgest. Hind 25 senti.
- XXXVII. 1938. A. Kask, J. V. Veski ja eesti oskussõnastikud. Hind 40 senti.
- XXXVIII. 1938. M. Toomse. Eesti *se-, ske-, kse-*verbide konsonantse liitumise esindusest. Hind 60 senti.
- XXXIX. 1939. Ö. Sõster, Teise silbi poolpikk vokaal eesti ühiskeeles. Hind 30 senti.
- XL. 1939. E. Nurm, Ülevaade 1056 keskkoolilõpetaja õigekirja ning õigekeelsuse tasemest. Hind 50 senti.
- XLI. 1939. J. Mägiste, Läänemere- ja volga-soome keelte võrdluste alalt. Hind 70 senti.

www.books2ebooks.eu